

LZG.430.004.2016

Nr ewid. 175/2016/P/16/099/LZG

Informacja o wynikach kontroli

Bezpieczeństwo i higiena nauczania w szkołach publicznych

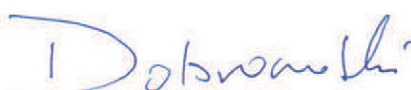
MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

WIZJA

Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

Dyrektor Delegatury NIK w Zielonej Górze
Zbysław Dobrowolski

Akceptuję:

Mieczysław Łuczak

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Zatwierdzam:

Krzysztof Kwiatkowski

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Warszawa, dnia 30.1.2017 r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F: +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

Spis treści

Wprowadzenie	6
1. Założenia kontroli	7
1.1. Temat kontroli	7
1.2. Cel i zakres kontroli	7
2. Podsumowanie wyników kontroli.....	9
2.1. Ocena kontrolowanej działalności	9
2.2. Uwagi końcowe i wnioski	10
3. Ważniejsze wyniki kontroli.....	13
3.1. Istotne ustalenia kontroli.....	13
3.1.1. Organizacja pracy uczniów	13
3.1.2. Warunki pobytu uczniów w szkole	15
4. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli.....	30
5. Załączniki	32
5.1. Charakterystyka uwarunkowań prawnych	32
5.2. Wykaz ważniejszych aktów prawnych i literatury fachowej dotyczącej przedmiotu kontroli.....	36
5.3. Wykaz skontrolowanych podmiotów i osób kierujących tymi jednostkami.....	37
5.4. Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli.....	39

Wprowadzenie

Na poziom kształcenia uczniów wpływają nie tylko wiedza, doświadczenie i zaangażowanie kadry dydaktycznej oraz motywacja uczniów, ale także m.in. odpowiednie warunki higieniczno-zdrowotne w szkole. Higiena procesu nauczania ma za zadanie ochronę ucznia przed niekorzystnymi warunkami związanymi z nauką, pracą i dotyczy nie tylko zapewnienia bezpieczeństwa oraz odpowiednich warunków sanitarnych, ale również odpowiedniej organizacji pracy ucznia, zgodnej z jego psychofizycznymi możliwościami¹.

Zdrowe i bezpieczne środowisko fizyczne szkoły powinno spełniać co najmniej dwa warunki:

- 1) sprzyjać dyspozycji do uczenia się oraz dobremu samopoczuciu – zatem zapewniać nie tylko odpowiednie otoczenie zewnętrzne (mikroklimat), ale również organizację pracy (rozkład lekcji) dostosowaną do rytmu biologicznego;
- 2) chronić uczniów przed różnego rodzaju chorobami, urazami oraz zaburzeniami w funkcjonowaniu organizmu (bezpieczny teren, odpowiednie meble i oświetlenie), a w razie potrzeby zapewnić możliwość uzyskania pierwszej pomocy.

W 2014 r. NIK przeprowadziła kontrole² w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny uczenia się w 10 szkołach publicznych województwa lubuskiego, w wyniku której stwierdzono, że **żadna ze skontrolowanych szkół nie zorganizowała uczniom zajęć z pełnym uwzględnieniem zasad higieny pracy umysłowej, a działania podejmowane w celu zapewnienia bezpieczeństwa i higieny uczenia się nie były wystarczające**³. Wyniki kontroli uzasadniały, w ocenie NIK, potrzebę podjęcia kontroli ogólnopolskiej, co potwierdziła również sejmowa Komisja Edukacji, Nauki i Młodzieży kierując do NIK wniosek⁴ o zbadanie przestrzegania przez szkoły przepisów rozporządzenia MEN w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach, w szczególności w zakresie realizacji obowiązku zapewnienia uczniom możliwości pozostawienia w szkole podręczników i przyborów szkolnych oraz o ustalenie obciążenia tornistrów, plecaków uczniów szkół podstawowych i gimnazjów.

¹ D. Cichy, A. Strumińska-Doktór, *Poradnik do oceny higieny procesu nauczania – uczenia się w szkole podstawowej*, Główny Inspektorat Sanitarny, Warszawa 2011; Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1976.

² Planowa: P/14/122 (kontrolą objęto okres od 1 września 2012 r. do 5 grudnia 2014 r.) i doraźna: R/14/004 (od 1 września 2012 r. do 30 maja 2014 r.), temat obydwu: *Zapewnienie bezpieczeństwa i higieny uczenia się w szkołach publicznych* przeprowadzone łącznie w 10 szkołach: w czterech szkołach podstawowych, trzech gimnazjach oraz trzech szkołach ponadgimnazjalnych.

³ Informacja o wynikach kontroli nr 11/2015/P/14/122/LZG.

⁴ Uchwalony na posiedzeniu w dniu 4 sierpnia 2015 r.

1. Założenia kontroli

1.1. Temat kontroli

Kontrola planowa koordynowana (P/16/099) *Bezpieczeństwo i higiena nauczania w szkołach publicznych*, została podjęta z inicjatywy własnej NIK, w ramach priorytetu *Poprawa skuteczności systemu edukacyjnego*.

1.2. Cel i zakres kontroli

Celem kontroli była ocena działań w zakresie zapewnienia uczniom bezpiecznych i higienicznych warunków⁵ nauczania w szkołach publicznych w okresie od 1 września 2015 r. do czasu zakończenia kontroli⁶. Ocena dotyczyła:

- organizacji pracy uczniów pod kątem zachowania zasad higieny pracy umysłowej,
- zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pobytu uczniów w szkole.

Według stanu na 30 września 2015 r. w Polsce dla dzieci i młodzieży funkcjonowało 12.364 publicznych szkół podstawowych i 6.646 gimnazjalnych.

Przed rozpoczęciem kontroli, na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli⁷, uzyskano dane z **6.978 szkół z terenu całej Polski**⁸ dotyczące organizacji pracy uczniów oraz warunków lokalowych. Rzetelność tych danych została zweryfikowana na próbie szkół wybranych do kontroli. Poza danymi dotyczącymi równomierności obciążenia zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia oraz w zakresie stałej pory rozpoczynania zajęć nie wykazano innych istotnych niezgodności z informacjami przekazanymi przez szkoły.

Kontrolami w okresie od 7 kwietnia do 5 lipca 2016 r. objęto łącznie **60 szkół** publicznych, tj. 30 szkół podstawowych i 30 gimnazjów w sześciu województwach: kujawsko-pomorskim, małopolskim, opolskim, podkarpackim, podlaskim i świętokrzyskim – na podstawie art. 2 ust. 2 ustawy o NIK, z uwzględnieniem kryteriów określonych w art. 5 ust. 2 ww. ustawy (legalność, gospodarność i rzetelność). Zastosowano następujący dobór szkół do kontroli:

- na podstawie analizy danych z 6.978 szkół, ustalono 295 podmiotów, w których wystąpiło najwyższe ryzyko wystąpienia nieprawidłowości. Z tej populacji, z zachowaniem reprezentatywności w podziale na ww. województwa i etap edukacyjny, wybrano losowo do kontroli 36 podmiotów;
- spośród 3.226 jednostek, które nie udzieliły informacji na zapytanie skierowane w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, ustalono 387 szkół, w których liczba uczniów przekraczała 300 – dla szkół podstawowych oraz 200 – w przypadku gimnazjów. Z tej populacji wylosowano do kontroli pozostałe 24 szkoły (z zachowaniem reprezentatywności w podziale na województwa i etap edukacyjny).

W 60 szkołach objętych kontrolą NIK, kontrole na zlecenie NIK⁹ przeprowadziły również właściwe stacje sanitarno-epidemiologiczne w zakresie obciążeń tornistrów/plecaków uczniów, dostosowania mebli dla uczniów (krzesła i stoliki) do wymogów ergonomii oraz stanu higieniczno-sanitarnego szkół.

⁵ Określonych m.in. w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69, ze zm.), zwanej dalej: rozporządzeniem w sprawie bezpieczeństwa i higieny.

⁶ Kontrola zakończyła się w lipcu 2016 r.

⁷ Dz. U. z 2015 r. poz. 1096 oraz z 2016 r. poz. 677, zwanej dalej: ustawą o NIK.

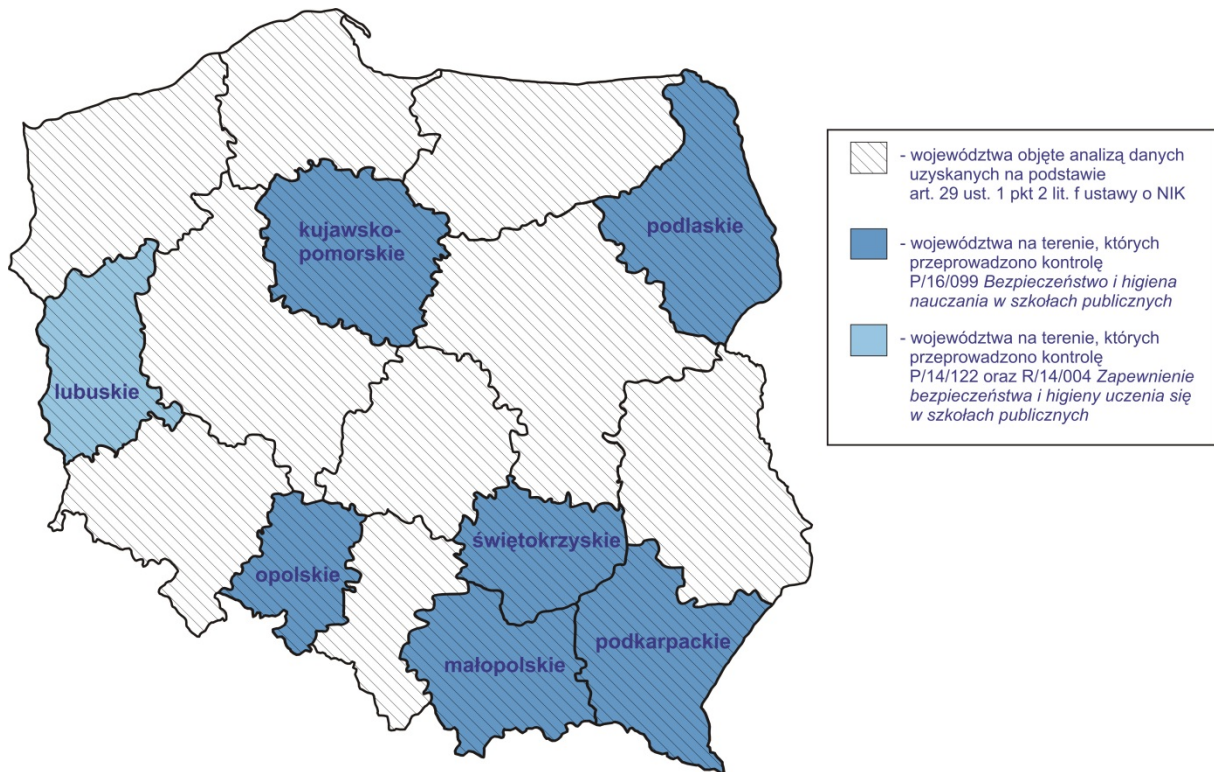
⁸ Z liczbą uczniów powyżej 100 (4.482 szkoły podstawowe i 2.496 gimnazja).

⁹ Stosownie do postanowień art. 12 pkt. 3 ustawy o NIK.

W Informacji wykorzystano również wyniki kontroli przeprowadzonych w województwie lubuskim w 2014 r., informacje uzyskane w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK z 6.978 szkół z terenu całej Polski i z kuratoriów oświaty ze wszystkich 16 województw oraz dane z Systemu Informacji Oświatowej (SIO).

Mapka

Województwa, w których znajdowały się szkoły, z których uzyskano informacje na podstawie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit f ustawy o NIK oraz szkoły objęte kontrolami

Źródło: Materiały kontrolne NIK

2. Podsumowanie wyników kontroli

2.1. Ocena kontrolowanej działalności

W żadnej ze skontrolowanych szkół nie zorganizowano uczniom zajęć z pełnym uwzględnieniem zasad higieny pracy umysłowej, tym samym nie zostały stworzone optymalne warunki do efektywnego przyswajania wiedzy. Również działania podejmowane w celu zapewnienia bezpiecznego i higienicznego pobytu uczniów w szkole nie były skuteczne.

- 1) Skontrolowane szkoły (60) organizowały pracę uczniów z naruszeniem zasad higieny pracy umysłowej – we wszystkich stwierdzono planowanie przedmiotów wymagających zwiększonej koncentracji¹⁰ na ostatnich godzinach lekcyjnych, w przypadku 91,7% szkół łączenie takich przedmiotów w bloki, a w 80% nierównomierne obciążenie uczniów przedmiotami w poszczególnych dniach tygodnia. [str. 13-14]
- 2) Tylko 33,3% skontrolowanych szkół zapewniło uczniom co najmniej dziesięciminutowe przerwy międzylekcyjne, zalecane przez Głównego Inspektora Sanitarnego. W pozostałych szkołach długość niektórych przerw wynosiła zaledwie pięć minut, co nie stwarzało warunków do wystarczającej regeneracji sił i uzyskania optymalnej efektywności pracy umysłowej. Było to szczególnie naganne w odniesieniu do przerw następujących po lekcji wychowania fizycznego (87,5% szkół, w których występowały przerwy pięciminutowe), gdyż utrudniało uczniom zachowanie higieny osobistej i mogło powodować niechęć do uczestnictwa w tego rodzaju zajęciach. Stwierdzono również przypadek wprowadzenia przerwy niespełna jednodominutowej, i to w sytuacji gdy zajęcia odbywały się w trzech budynkach szkolnych, w tym w jednym oddalonym kilka minut drogi od budynku głównego. [str. 14]
- 3) Działania na rzecz tzw. „lekkich tornistrów” tylko w jednej szkole były skuteczne. W przypadku czterech szkół przekroczenie zalecanego ciężaru tornistrów/plecaków (10% masy ciała ucznia) dotyczyło wszystkich zbadanych uczniów, w 23 szkołach - ponad połowy (w skrajnym przypadku ciężar tornistra/plecaka wyniósł 43,2% masy ciała ucznia) [str. 25]. Przyczyną takiego stanu rzeczy było głównie niezapewnienie uczniom możliwości pozostawienia w szkole części przyborów lub podręczników szkolnych lub zorganizowanie tej możliwości w sposób niefunkcjonalny, co stwierdzono w 32 szkołach. [str. 24-25]
- 4) Wszystkie skontrolowane szkoły zapewniły uczniom dostęp do Internetu, ale aż 62% z nich (37), wbrew ustawowym wymogom, nie zabezpieczyło dostępu uczniów do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju. Część szkół (19) skuteczne zabezpieczenia wdrożyło w toku kontroli NIK. [str. 22]
- 5) Stan sanitarno-techniczny budynków i sposób zagospodarowania przyległego terenu większości skontrolowanych szkół (68,3%) nie zapewniał uczniom w pełni bezpiecznego pobytu, przy czym w pięciu szkołach stwierdzono bezpośrednie zagrożenie dla ich zdrowia. W większości szkół, przyczyną nieprawidłowości były zaniedbania dyrektorów, bowiem wyeliminowanie wszystkich lub niektórych z nich bądź ograniczenie zagrożenia możliwe było jeszcze w toku kontroli NIK, w ramach własnych działań szkół, bez ponoszenia znacznych nakładów finansowych. [str. 15-19] Aż 11,7% szkół nie było odpowiednio przygotowanych do ewakuacji, najczęściej wskutek braku w widocznych miejscach planów ewakuacji. Stwierdzono również dwa przypadki zablokowania części wyjść ewakuacyjnych, a w jednej ze szkół - nieprawidłowo przeprowadzoną ewakuację w sytuacji realnego zagrożenia podłożenia w szkole ładunku wybuchowego. [str. 20-21]
- 6) W 78,3% szkół objętych kontrolą część zajęć dydaktycznych odbywała się w pomieszczeniach, w których na jednego ucznia przypadła powierzchnia mniejsza niż 2 m², w tym - w przypadku 40,4%

¹⁰ W szkołach podstawowych: matematyka i przyroda, w gimnazjach i liceach ogólnokształcących: matematyka, fizyka i chemia. Identyfikacji tych przedmiotów dokonano na podstawie wyników panelu ekspertów.

- nie przekraczała ona 1,5 m² (skrajnie nawet 1,1 m²). Pomimo, że obowiązujące przepisy prawa nie regulują maksymalnej liczebności klas (z wyjątkiem klas I-III szkół podstawowych), ani minimalnej powierzchni przypadającej na jednego ucznia, nie można uznać tego stanu za właściwy, gdyż nadmierne zagęszczenie klas nie sprzyja efektywnej pracy umysłowej oraz nie gwarantuje w pełni bezpieczeństwa przebywających w takich pomieszczeniach osób, na przykład w razie konieczności natychmiastowej ewakuacji. [str. 21]
- 7) W przypadku niemal połowy szkół (48%) wszyscy zbadani uczniowie korzystali z mebli dostosowanych do wymogów ergonomii. W pozostałych szkołach odsetek zakwestionowanych stanowisk wyniósł średnio 11,8% (od 0,6 do 75,2%). [str. 23]
 - 8) Większość szkół (85%) w sposób wystarczający zapewniła uczniom dostęp do bazy urządzeń sportowych i rekreacyjnych. W pozostałych przypadkach zajęcia wychowania fizycznego odbywały się częściowo na korytarzach szkolnych. [str. 19]
 - 9) Większość skontrolowanych szkół podstawowych (73,3%) zapewniła uczniom najmłodszych klas warunki adekwatne do ich wieku. W pozostałych najczęściej stwierdzono niezatrudnienie asystenta nauczyciela w klasach I-II, w których liczba uczniów przekroczyła 25 (w sześciu z siedmiu szkół, w których wystąpił ten obowiązek) [str. 13] oraz niewydzielenie w salach lekcyjnych części rekreacyjnej (trzy szkoły). Stwierdzono również przypadki (dwie szkoły) organizacji najmłodszym uczniom klas I-III zajęć na piętrach bez toalet. [str. 26-27]
 - 10) Świetlice/zajęcia świetlicowe funkcjonowały w przypadku 82% szkół, tj. we wszystkich skontrolowanych szkołach podstawowych oraz w 60% gimnazjów. Stwierdzono jednostkowy przypadek nieobjęcia opieką świetlicową kilku uczniów szkoły podstawowej oraz braku zajęć świetlicowych w jednym z gimnazjów, pomimo, iż wymagał tego czas zorganizowanego dowozu uczniów do i ze szkoły. [str. 27]
 - 11) We wszystkich szkołach funkcjonowały biblioteki, jednak dostępność do trzech z nich była ograniczona (czas pracy biblioteki w skrajnym przypadku wyniósł tylko 5 godzin i 40 minut tygodniowo), co może w ocenie NIK, negatywnie wpływać na realizację zadań statutowych szkoły. [str. 27-28]
 - 12) Prawie wszystkie szkoły (95%) zorganizowały żywienie dla uczniów w formie kuchni, cateringu lub bufetu, z czego w przypadku aż 19,3% z nich wystąpiły nieprawidłowości w stanie higieniczno-sanitarnym. [str. 22]
 - 13) Niemal połowa szkół (29, tj. 48,3%), w których doszło łącznie do 211 wypadków, co stanowiło 54,4% zdarzeń odnotowanych¹¹ we wszystkich skontrolowanych szkołach, nie była w pełni przygotowana do udzielenia pomocy przedlekarskiej – w wyniku zaniedbań osób odpowiedzialnych – apteczki pierwszej pomocy nie były właściwie wyposażone lub rozmieszczone. Aż w 28 szkołach w części apteczek ujawniono środki przeterminowane, w tym w 11 szkołach o pięć lat i więcej - skrajnie prawie o 17 lat. Na wyposażeniu części szkolnych apteczek – poza środkami niezbędnymi do udzielania pierwszej pomocy - znajdowały się również produkty lecznicze, pomimo iż nawet sytuacje nagłe nie uprawniają pracowników szkoły do podania uczniom leków. [str. 28-29]

2.2. Uwagi końcowe i wnioski

Stan techniczno-sanitarny szkół jest następstwem zarówno niewłaściwego zarządzania szkołami, jak i zaniedbań w zakresie finansowania placówek oświatowych, uwarunkowanych możliwościami organów prowadzących.

Niezbędna jest zatem poprawa staranności w zarządzaniu ze strony dyrektorów szkół, jak również stały nadzór uprawnionych organów nad zapewnieniem uczniom bezpiecznych i

¹¹ W okresie od 1 września 2015 do czasu zakończenia kontroli.

higienicznych warunków nauki¹², wsparty zwiększeniem środków finansowych przez organy prowadzące na uzupełnienie wyposażenia szkół, remonty oraz modernizacje.

Trudno byłoby w ramach prawnych ująć wprost cały katalog zasad higieny pracy umysłowej uczniów – a zatem nieplanowania przedmiotów wymagających zwiększonej koncentracji na ostatnich godzinach lekcyjnych (czyli w czasie obniżonej percepcji), czy zakaz łączenia ich w bloki. **Jednakże organy sprawujące nadzór nad szkołami, we współpracy z organami prowadzącymi, powinny wypracować w tym zakresie katalog „dobrych praktyk” i zachęcić dyrektorów do jak najpełniejszego ich wykorzystywania. W celu poprawy warunków pobytu uczniów w szkole organy prowadzące, określając liczebność klas oraz liczbę oddziałów, powinny kierować się nie tylko czynnikiem ekonomicznym, ale również możliwościami lokalowymi szkół.**

Ograniczona baza lokalowa były najczęściej wskazywaną przyczyną naruszeń zasad higieny pracy umysłowej w organizacji pracy uczniów. Ponadto, okoliczność, że obecnie obowiązujące przepisy nie regulują maksymalnej liczebności klas (za wyjątkiem klas I-III w szkołach podstawowych), ani minimalnej powierzchni sali dydaktycznej, jaka powinna przypadać na jednego ucznia, powoduje, że uczniowie odbywają zajęcia nawet w salach, w których mają do dyspozycji 1,5 m² powierzchni i mniej. Trudno w tej sytuacji mówić o poprawie komfortu w porównaniu do regulacji obowiązujących w ubiegłym wieku. W 1983 roku ówczesny Departament Inwestycji i Wyposażenia Szkół Ministerstwa Oświaty i Wychowania przyjął, iż powierzchnia sali lekcyjnej powinna wynosić 60 m² na 24 uczniów, przy czym należy dążyć do normy od 2 do 2,5 m² powierzchni na ucznia.

Badania wskazują, iż w zatłoczonych miejscach dużo częściej dochodzi do czynów agresywnych - długie godziny spędzone w zatłoczonej szkole mogą wpływać na wzrost napięcia emocjonalnego u młodzieży. Długotrwałe doświadczanie niepokoju może znacząco wpłynąć na wyniki osiągane przez młodzież w szkole. Niektóre dzieci w zatłoczonej klasie mogą mieć kłopot z koncentracją uwagi, zapamiętywaniem itp.¹³

Wprawdzie potrzeby psychoruchowe ucznia (szczególnie młodszego) są inne niż dorosłego człowieka, ale w kontekście przedstawionego wyżej zagadnienia powierzchni sali dydaktycznej, wartym odnotowania jest fakt, że normatywy dotyczące wymaganej powierzchni wprowadzono na przykład dla stałej pracy biurowej. Stosownie do § 19 ust. 2 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 26 września 1997 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy¹⁴ na każdego z pracowników jednocześnie zatrudnionych w pomieszczeniach stałej pracy powinno przypadać co najmniej 13 m³ wolnej objętości pomieszczenia oraz co najmniej 2 m² wolnej powierzchni podłogi (niezajętej przez urządzenia techniczne, sprzęt itp.).

Ochrona dziecka przed przemocą, okrucieństwem, wyzyskiem i demoralizacją jest konstytucyjnym obowiązkiem organów władzy publicznej (art. 72 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej). **NIK zwraca uwagę, iż skala stwierdzonych nieprawidłowości wskazuje na konieczność wzmoczonego nadzoru właściwych organów nad realizacją przez jednostki oświatowe ustawowego obowiązku zabezpieczenia dostępu uczniów do treści niepożądanych w Internecie udostępnionym przez szkoły.** Z punktu widzenia celów procesu kształcenia i wychowania, określone treści i formy przekazu informacji przez Internet mogą być bowiem niepożądane - a nawet szkodliwe dla rozwoju psychicznego, zwłaszcza rozwoju emocjonalnego, dzieci i młodzieży.

Wyniki badań wskazują, że dzieci i młodzież jako użytkownicy Internetu są narażeni na wysokie ryzyko częstego, niekontrolowanego kontaktu z treściami niepożądanymi i szkodliwymi dla rozwoju społeczno-emocjonalnego, zwłaszcza dla kształtowania się postaw wobec seksu, drugiej płci i miłości rodzinnej. Szczególnej uwagi wymaga zjawisko przypadkowego, niezamierzonego kontaktu dzieci i młodzieży z

¹² Należy on do kompetencji trzech organów: sprawującego nadzór pedagogiczny, prowadzącego szkołę oraz Państwowej Inspekcji Sanitarnej.

¹³ http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=2094&Itemid=106

¹⁴ Dz. U. z 2003 r. Nr 169, poz. 1650 ze zm.

pornografią przy poszukiwaniu na stronach WWW treści związanych z nauką szkolną i zainteresowaniami. Jako negatywnie oddziałujące na psychikę młodego użytkownika Internetu należy także wskazać obrazy przemocy i destrukcji udostępniane w sieci. Odrębnej uwagi wymaga także aspekt aktywnego, a w wielu przypadkach interaktywnego, korzystania z Internetu przez dzieci i młodzież. Często charakter takiego kontaktu pozostaje anonimowy. Anonimowość powoduje uwalnianie się od poczucia kontroli społecznej i zwiększa agresywność, a także umożliwia zmienianie prezentowanej w sieci tożsamości. Zmiana poczucia tożsamości odrywa od sytuacji realnego życia. Daje wprawdzie możliwość eksperymentowania i ćwiczenia myślenia inwencyjnego, ale przede wszystkim powoduje zagrożenie identyfikacji własnej tożsamości, zwłaszcza w wieku młodzieńczym, kiedy tożsamość podlega jeszcze kształtowaniu¹⁵.

Obecnie w Polsce brak jest uregulowań prawnych odnoszących się do ciężaru tornistra szkolnego. Według Centralnego Instytutu Pracy – Państwowego Instytutu Badawczego ciężar szkolnego plecaka nie powinien przekraczać 10-15% masy ciała dziecka. Badania naukowe dotyczące prawidłowości chodu, częstości akcji serca i ciśnienia krwi, przeprowadzone na próbie 410 chłopców w wieku 10 lat, noszących kolejno plecaki o ciężarze: 10%, 15% i 20% masy ciała wykazały, że ciężar plecaka nie powinien przekraczać 10% masy ciała – w ww. zakresie nie wystąpiły istotne różnice w pomiarze parametrów¹⁶.

Wyniki niniejszej kontroli wskazują¹⁷ również na konieczność kompleksowych działań na rzecz tzw. „lekkich tornistrów” - wypracowanie i propagowanie (w tym przez organy nadzoru) wśród dyrektorów szkół dobrych praktyk (w niniejszej kontroli stwierdzone na przykład: zapewnienie przez szkoły dodatkowych egzemplarzy podręczników, praca w szkole lub w domu z e-podręcznikami, indywidualne, zamknięte szafki z możliwością swobodnego dostępu ucznia), uświadamianie uczniom i rodzicom negatywnych następstw wynikających z przeciążeń oraz stale monitorowanie skuteczności podejmowanych działań, m.in. poprzez sprawdzanie obciążeń szkolnych tornistrów/plecaków.

Potrzebę propagowania tzw. „dobrych praktyk” uzasadnia również, zdaniem NIK, ogólne sformułowanie przepisu nakładającego obowiązek zapewnienia uczniom możliwości pozostawienia w szkole części podręczników i przyborów szkolnych¹⁸ - stwierdzono bowiem, iż jednostki oświatowe realizują go w sposób często нефunkcjonalny. W sytuacji realizacji zajęć dydaktycznych w różnych salach przedmiotowych zapewnienie takiej możliwości na regałach/półkach w klasach, do których dostęp uczniów jest ograniczony, powodować może niechęć do korzystania z takich rozwiązań.

Ustalenia kontroli wskazują na nierespektowanie obowiązku zatrudnienia asystenta nauczyciela w przypadkach, gdy liczba uczniów w klasach I-II przekracza 25. Sytuacja ta jest szczególnie naganna, z uwagi na rolę jaką ma pełnić, zgodnie z założeniami ustawodawcy, asystent nauczyciela - tj. zapewnienie uczniom właściwych warunków realizacji podstawy programowej kształcenia ogólnego, a także bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki¹⁹. **NIK zwraca jednakże uwagę, iż poprawa sytuacji wymaga, aby wraz z wyrażeniem zgody przez organy prowadzące na zwiększenie liczebności oddziałów I-III każdorazowo zapewniano szkołom środki finansowe na zatrudnienie asystentów nauczyciela.**

¹⁵ Uzasadnienie do ustawy z dnia 11 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 80, poz. 542).

¹⁶ A. Grajda, Z. Kułaga, *Nadmierne obciążenie kręgosłupa uczniów tornistrami*, *Bezpieczeństwo Pracy* 9/2007; Y. Hong, G. Brueggemann *Changes in gait pattern in 10 year old boys with increasing loads when walking on a treadmill*, *“Gait Posture”* 11/2000, s. 254-259

¹⁷ Tylko w jednej szkole wszyscy zbadani uczniowie nosili plecaki/tornistry o zalecanym ciężarze.

¹⁸ Przepis § 4a Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69 ze zm.), dalej: rozporządzenie w sprawie bezpieczeństwa i higieny.

¹⁹ Uzasadnienie do ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 357).

3. Ważniejsze wyniki kontroli

3.1. Istotne ustalenia kontroli

3.1.1. Organizacja pracy uczniów

W roku szkolnym 2015/2016 do szkół objętych kontrolą (60) uczęszczało ogółem 28.103 uczniów w 1.174 oddziałach. Najliczniejsze klasy funkcjonowały w gimnazjach (do 36 uczniów).

Liczba uczniów w klasach I-II w przypadku 23 skontrolowanych szkół podstawowych nie przekraczała ustawowego²⁰ limitu (25 uczniów). W pozostałych siedmiu szkołach zwiększono liczebność części oddziałów (w żadnej nie przekroczono dopuszczalnej liczby 27 osób). Organy prowadzące każdorazowo wyraziły zgodę²¹ na zwiększenie liczebności oddziałów, ale w sześciu przypadkach (*Publiczna Szkoła Podstawowa nr 3 w Oleśnie, Szkoła Podstawowa nr 10 w Tarnobrzegu, Szkoła Podstawowa nr 1 w Wysokiem Mazowieckiem, Szkoła Podstawowa nr 4 w Inowrocławiu, Szkoła Podstawowa nr 11 w Inowrocławiu, Zespół Szkolno-Przedszkolny w Daleszycach*) zgoda ta nie wiązała się z zapewnieniem środków finansowych na zatrudnienie wymaganego²² w takiej sytuacji asystenta nauczyciela.

Liczebność klas III w szkołach podstawowych nie przekraczała 30 osób, a klas IV-VI – 32.

Z informacji uzyskanej od 6.978 szkół²³, w tym 4.482 podstawowych i 2.496 gimnazjów wynika, że 88,4% szkół podstawowych oraz 73,8% gimnazjów planowało zajęcia wymagające zwiększonej koncentracji bezpośrednio po sobie, a nierównomierne obciążenie zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia dotyczyło 32,1% szkół podstawowych oraz 16,2% gimnazjów. Prawie połowa szkół (47,8%) wskazała na występowanie przerw międzylekcyjnych trwających zaledwie pięć minut.

Żadna z 60 skontrolowanych szkół nie zorganizowała²⁴ wszystkim uczniom zajęć z pełnym uwzględnieniem zasad higieny pracy umysłowej. Stwierdzono nie tylko nierównomierne obciążanie zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia (w 80% szkół w niektóre dni kumulowano zajęcia wymagające zwiększonej koncentracji i/lub różnica w czasie rozpoczęcia zajęć bądź liczbie lekcji w poszczególnych dniach tygodnia wynosiła dwie godziny i więcej), ale również planowanie zajęć wymagających zwiększonej koncentracji na końcu dnia bądź bezpośrednio po sobie - w dwu lub trzygodzinnych tzw. „blokach” (odpowiednio: 100% i 91,7% szkół). Przykładowo:

- W Szkole Podstawowej nr 28 w Rzeszowie - liczba zajęć w klasach pierwszych w poszczególnych dniach tygodnia wahała się od dwóch do sześciu, a w klasach drugich i trzecich od trzech do sześciu;
- W Gimnazjum nr 2 w Wadowicach - różnica w liczbie zajęć w poszczególnych dniach tygodnia wynosiła nawet pięć godzin;
- W Gimnazjum nr 1 w Oleśnie – na przykład jedna z klas w jednym dniu realizowała wyłącznie takie przedmioty jak języki, przedmioty artystyczne, religia, w pozostałe dni skumulowano zajęcia wymagające zwiększonej koncentracji lub zaplanowano je na końcu dnia, na przykład: poniedziałek – fizyka (druga lekcja) i dwie matematyki (siódma i ósma lekcja), czwartek – matematyka (trzecia i ósma lekcja), chemia (piąta lekcja).

²⁰ Określonego w art. 61 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2015 r., poz. 2156 ze zm.), zwanej dalej: uoso.

²¹ Wymagana art. 61 ust. 3 c uoso.

²² Wynikającego z art. 61 ust. 3d uoso.

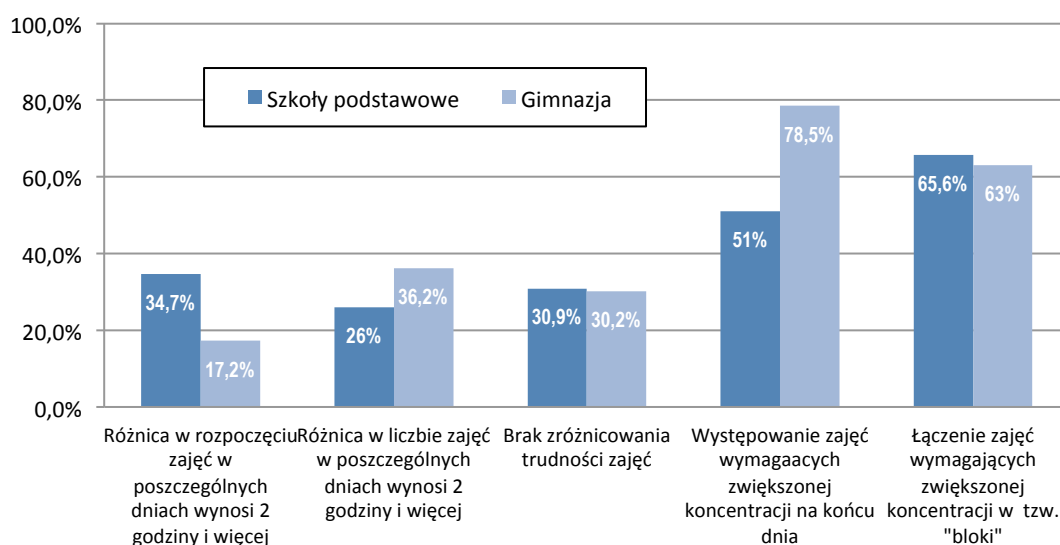
²³ Na podstawie danych pozyskanych w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK.

²⁴ Badaniem objęto plany zajęć dydaktycznych łącznie 1012 oddziałów.

W 40 szkołach (66,6% skontrolowanych) wystąpiły pięciominutowe przerwy międzylekcyjne, w tym w 35 szkołach następowały one również po zajęciach wychowania fizycznego. Na przykład w *Gimnazjum nr 1 Rzeszowie* przerwy pięciominutowe stanowiły większość przerw w ciągu dnia (poza nimi zaplanowano tylko dwie dziesięciominutowe). **W jednej ze szkół (*Gimnazjum nr 1 w Namysłowie*) jedna z przerw międzylekcyjnych trwała niespełna minutę – zakończenie siódmej lekcji i rozpoczęcie ósmej następowało o tej samej godzinie, tj. o 14.45, i to w sytuacji, gdy zajęcia odbywały się w trzech budynkach szkolnych, w tym jeden z nich oddalony był kilka minut drogi od budynku głównego.** Najczęściej wskazywaną przyczyną takiego stanu była chęć skrócenia zajęć w ciągu dnia.

Wykres nr 1

Zakres występowania naruszeń zasad higieny pracy umysłowej w organizacji pracy uczniów w podziale na etapy edukacyjne

Źródło: Materiały kontrolne NIK

Spośród szkół objętych kontrolą, największy odsetek oddziałów, w których stwierdzono naruszenie zasad higieny pracy umysłowej dotyczył uczniów województwa podlaskiego, najmniejszy – województwa małopolskiego.

Najczęstszą przyczyną organizacji pracy uczniów w sposób naruszający zasady higieny pracy umysłowej, wskazywanymi przed dyrektorów kontrolowanych 60 jednostek oraz szkół, które przekazały informacje w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, były ograniczone warunki lokalowe.

Wskazać w tym miejscu należy, iż w kontrolowanych szkołach znaczny odsetek stanowili uczniowie spoza obwodów – w przypadku 15% szkół była to ponad połowa wszystkich uczniów, a w przypadku 58% - liczba przyjętych uczniów spoza obwodu przekraczała 25% ogółu. W skrajnym przypadku liczba uczniów przyjętych spoza obwodu szkoły stanowiła 78,2% (*Gimnazjum nr 9 w Rzeszowie*).

W toku kontroli NIK (jeszcze przed zakończeniem roku szkolnego 2015/2016) jedna ze szkół (*Gimnazjum w Łambinowicach*) usunęła część stwierdzonych nieprawidłowości w organizacji pracy uczniów – wyeliminowano zablokowanie przedmiotów wymagających zwiększonej koncentracji oraz ograniczono ich liczbę na końcu dnia. W szkole tej zmniejszono również liczbę przerw pięciominutowych (z czterech do dwóch).

Zaprezentowane wyżej wyniki potwierdzają zjawisko naruszeń zasad higieny pracy umysłowej w organizacji pracy uczniów ujawnione w 10 szkołach województwa lubuskiego w okresie od września 2012 r. do grudnia 2014 r. Żadna z lubuskich szkół nie zorganizowała uczniom zajęć z pełnym uwzględnieniem zasad higieny pracy umysłowej. Zajęcia wymagające zwiększonej koncentracji planowano na końcu dnia bądź łączono je w bloki, jak też nierównomiernie obciążano uczniów

zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia. Większość szkół (siedem) nie zapewniła ponadto uczniom wystarczającej długości przerw pomiędzy zajęciami – niektóre z nich trwały zaledwie pięć minut, czasami również (cztery szkoły) po zajęciach wychowania fizycznego.

3.1.2. Warunki pobytu uczniów w szkole

Żadna ze skontrolowanych szkół nie zapewniła uczniom w pełni bezpiecznych i/lub higienicznych warunków pobytu w szkole. Stwierdzone nieprawidłowości (szczegółowo zaprezentowane w dalszej części Informacji) dotyczyły przede wszystkim:

- stanu techniczno-sanitarnego terenu szkół,
- niezabezpieczenia dostępu uczniów do treści niepożądanych w Internecie na szkolnych komputerach,
- nieskutecznych działań szkół na rzecz tzw. „lekkich tornistrów”,
- niewłaściwie zorganizowanej pomocy przedlekarskiej.

3.1.2.1. Stan techniczny terenu szkół

Stan techniczny budynku lub przyległego terenu pięciu skontrolowanych szkół (8,3%) stwarzał bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia uczniów:

- *Szkoła Podstawowa nr 4 Jaśle* – przewody elektryczne umieszczone były na ścianie (na tynku); uczniowie podczas zajęć przemieszczali się pomiędzy budynkami oddzielonymi dwoma nieprawidłowo oznakowanymi przejściami dla pieszych; część schodów była śliska a część podłóg znacznie zniszczona; zajęcia wychowania fizycznego prowadzono na korytarzu o nierównej nawierzchni;
- *Szkoła Podstawowa im. Janusza Korczaka w Węgrzcach Wielkich* – dwie bramki piłkarskie były nieprzymocowane do podłoża, a ich konstrukcja była poluzowana;
- *Szkoła Podstawowej nr 2 w Czarnej Białostockiej* – schody były śliskie i zaokrąglone; z podłogi przed salą gimnastyczną wystawały metalowe pręty, a ogrodzenie boiska było zniszczone (z ubytkami i wystającymi metalowymi elementami);
- *Gimnazjum nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim* – znacznie zniszczona była nawierzchnia boiska, dróg oraz schodów na terenie szkoły;
- *Gimnazjum nr 1 w Brzegu* – stwierdzono zły stan schodów.

Zdjęcia nr 1 i 2

Stan ciągu komunikacyjnego na terenie Gimnazjum nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim (po lewej) oraz stan podłogi w Szkole Podstawowej nr 2 w Czarnej Białostockiej

Źródło: Materiały kontrolne NIK

Pozostałe stwierdzone nieprawidłowości w stanie technicznym budynków skontrolowanych szkół lub przyległych im terenów dotyczyły m.in.:

- nierównej nawierzchni dróg i przejść (14 szkół, tj. 23,3%)
- złego stanu technicznego stopni schodów (11 szkół, tj. 18,3%), niezabezpieczenia balustrad schodów przed zsuwaniem się po nich (cztery szkoły, tj. 7%) oraz niezabezpieczenia otwartej przestrzeni między biegami schodów (trzy szkoły, tj. 5%),

Zdjęcia nr 3 i 4

Stan techniczny pomieszczeń szatni w Gimnazjum nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim oraz schodów na terenie Szkoły Podstawowej nr 10 w Starachowicach

Źródło: Materiały kontrolne NIK

- niepełnego ogrodzenia szkoły (sześć szkół, tj. 15%) oraz niezabezpieczenia części szlaków komunikacyjnych wychodzących poza teren szkoły w sposób uniemożliwiający bezpośrednie wyjście na jezdnię (również sześć szkół);
- nieprawidłowego stanu technicznego boisk i innych urządzeń rekreacyjno-sportowych (opisano w pkt 3.1.2.1 Informacji).

Zdjęcia nr 5 i 6

Stan techniczny boiska do piłki nożnej w Szkole Podstawowej nr 1 w Skarżysku-Kamienniej oraz skoczni w Gimnazjum w Wasilkowie

Źródło: Materiały kontrolne NIK

W większości szkół, przyczyną nieprawidłowego stanu technicznego budynków szkół bądź terenów przyległych były zaniedbania dyrektorów, bowiem wyeliminowanie wszystkich lub

niektórych z nich bądź ograniczenie zagrożenia możliwe było jeszcze w toku kontroli NIK, w ramach własnych działań szkół, bez ponoszenia znacznych nakładów finansowych. Przykładami są cztery spośród pięciu szkół, w których stwierdzono bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia uczniów: *Szkoła Podstawowa im. Janusza Korczaka w Węgrzcach Wielkich* (wzmocniono konstrukcje bramek i zamocowano je do podłoża), *Szkoła Podstawowa nr 2 w Czarnej Białostockiej* (zabezpieczono śliskie schody oraz szlaki komunikacyjne wychodzące bezpośrednio na jezdnię, usunięto pręty wystające z podłogi, podjęto prace związane z naprawą ogrodzenia), *Gimnazjum nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim* (wyłączono z użytkowania schody i boisko, które były w niewłaściwym stanie technicznym), *Gimnazjum nr 1 w Brzegu* (rozpoczęto naprawę schodów) oraz inne szkoły, w których wystąpiły nieprawidłowości: *Szkoła Podstawowa nr 1 w Siemiatyczach* (zabezpieczono śliskie schody, naprawiono ogrodzenie), *Zespół Szkolno-Przedszkolny w Daleszycach*, *Gimnazjum im. Jana Pawła II w Bielinach* (w obydwu zabezpieczono śliskie schody), *Szkoła Podstawowa nr 4 w Inowrocławiu* (naprawiono schody zewnętrzne), *Gimnazjum w Wasilkowie* i *Gimnazjum w Wysokiem Mazowieckiem* (w obydwu wyłączono boisko z nierówną nawierzchnią z użytkowania).

W przypadku nieprawidłowości wymagających nakładów finansowych przekraczających możliwości szkół, dyrektorzy trzech szkół dopiero w toku kontroli NIK podjęli lub zintensyfikowali starania o fundusze od organów prowadzących, tj.:

- Dyrektor *Gimnazjum w Mircu* dopiero w toku kontroli wystąpiła do organu prowadzącego o ujęcie w koncepcji projektu rewitalizacji centrum Miasta barier zabezpieczających szlaki komunikacyjne wychodzące poza teren szkoły. Wójt Gminy stwierdził zasadność wniosku i poinformował m.in. o zaprojektowaniu barier ochronnych oraz świateł pulsujących w opracowywanym studium wykonalności projektu;
- Burmistrz Olesna, w związku z wnioskiem skierowanym do niego w toku kontroli NIK przez dyrektora *Gimnazjum nr 1 w Oleśnie* o zabezpieczenie szlaku komunikacyjnego wychodzącego poza teren szkoły w sposób uniemożliwiający bezpośrednie wtargnięcie na jezdnię, poinformował, iż zlecono wykonanie i montaż barier ochronnych;
- Dyrektor *Gimnazjum nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim* skierowała w połowie 2012 r. wniosek do organu prowadzącego o ujęcie w budżecie Miasta środków na modernizację boisk szkolnych oraz ciągów komunikacyjnych. Pomimo, iż stan tych nawierzchni stwarzał bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa uczniów, dyrektor nie ponawiała wniosków w ww. zakresie. Środki na ten cel organ prowadzący wygospodarował w toku kontroli NIK, a stwierdzone nieprawidłowości wyeliminowano w trakcie wakacji 2016 r.

Zdjęcia nr 7,8,9 i 10

Stan terenu szkoły stwierdzony w toku kontroli oraz po naprawie na skutek działań podjętych w wyniku kontroli NIK (Gimnazjum nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim)

Teren szkoły przed remontem

Teren szkoły po remoncie

Źródło: Materiały kontrolne NIK

Część nieprawidłowości w stanie technicznym wynikała również z ograniczonych możliwości finansowych organów prowadzących. Przykładowo:

- Dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 3 w Grodkowie, w której stwierdzono zły stan nawierzchni przy szkole, podejmowała próby uzyskania środków od organu prowadzącego na jej remont. Burmistrz Grodkowa wyjaśnił, że Gmina realizuje sukcesywnie zadania inwestycyjno-remontowe podległych placówek, ale z uwagi na ograniczone możliwości finansowe przyjęto strategię realizacji pilnych remontów, w tym m.in. w Szkole Podstawowej w Grodkowie – w której w ostatnich trzech latach przeprowadzono prace modernizacyjne budynku wraz z wymianą instalacji i termomodernizacją oraz inne prace wykonywane trybem gospodarczym. Ponadto, wykonana została dokumentacja techniczna, a koszt modernizacji otoczenia obiektu oszacowano na ponad 1 mln zł, a w związku ze zmianą przepisów oświatowych, Gmina opracowała dokumentację umożliwiającą tworzenie zespołów szkolno-przedszkolnych i przeznaczono ok. 200 tys. zł na dostosowanie obiektów do norm i przepisów prawa;
- Dyrekcja Szkoły Podstawowej nr 2 w Kolnie, w której stwierdzono nierówną nawierzchnię placu szkolnego, corocznie zwracała się do organu prowadzącego z wnioskiem o remont nawierzchni wokół budynku. Wniosek w tym zakresie skierowała również w październiku 2015 r. Rada Rodziców

Szkoły. Burmistrz Kolna poinformował NIK, iż remont zostanie zrealizowany, jeżeli pojawi się możliwość pozyskania na ten cel środków z UE;

- Znacznych nakładów finansowych, przekraczających możliwości szkoły, wymaga również część prac w budynku *Szkoły Podstawowej nr 2 w Czarnej Białostockiej*. Burmistrz Czarnej Białostockiej poinformował NIK, iż Gmina stale realizuje działania w celu poprawy jakości i standardów podległych jej szkół. Wskazał na niewystarczającą subwencję oświatową, co zmusza do rozkładania niezbędnych prac w czasie.

Niewłaściwy stan techniczny szkół, wynikający zarówno z zaniedbań dyrektorów jednostek, jak również z ograniczonych środków finansowych organów prowadzących stwierdzono również w toku kontroli przeprowadzonej w województwie lubuskim w 2014 r. Przykładowo, dyrektorzy wszystkich szkół, w których stwierdzono bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia lub życia uczniów jeszcze w toku kontroli podjęli, w ramach własnych środków, stosowne działania mające na celu wyeliminowanie lub ograniczenia zagrożenia. Jedna ze szkół, zobowiązana do przeprowadzenia licznych prac przez służby sanitarne już w 2011 r. ubiegała się w organie prowadzącym o środki finansowe w kwocie 555 tys. zł – otrzymała 56 tys. zł. Tym samym konieczne były kolejne prolongaty terminów na wykonanie nakazanych prac.

3.1.2.2. Urządzenia rekreacyjno-sportowe

Z informacji uzyskanych w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK z 6.950 szkół w zakresie bazy rekreacyjno-sportowej wynika, że prawie wszystkie dysponują salami gimnastycznymi (95,7%) i boiskami (93,9%), a większość z nich (79%) dodatkowymi urządzeniami sportowymi.

Również większość skontrolowanych szkół (51, tj. 85%) zapewniła w sposób wystarczający dostęp uczniom do bazy rekreacyjno-sportowej (szkoły, które nie dysponowały własną bazą tego rodzaju zawierały stosowne porozumienia z organami prowadzącymi). **Nie wszystkie szkoły zapewniły jednakże pełne bezpieczeństwo uczniów podczas zajęć sportowych.** Najczęściej stwierdzono nieprawidłowy stan urządzeń rekreacyjno-sportowych - nawierzchnia boisk 10 szkół (17%) była nierówna, w przypadku trzech (5%) - część bramek nie była trwale zamocowana, a stan skoczni w jednej ze szkół stwarzał zagrożenie dla ćwiczących. W przypadku 11 szkół (18,3%) - nie we wszystkich miejscach wyznaczonych do uprawiania ćwiczeń fizycznych, gier i zabaw umieszczono tablice informacyjne określające zasady bezpiecznego użytkowania urządzeń i sprzętu sportowego. **W dziewięciu szkołach (15%) część zajęć wychowania fizycznego odbywała się w miejscach do takich zajęć nieprzystosowanych, tj. na korytarzach szkoły,** których nawierzchnia nie zawsze była w odpowiednim stanie technicznym (np. *SP w Czarnej Białostockiej*). **Realizacja zajęć wychowania fizycznego w takich warunkach,** następowała nie tylko wbrew zaleceniom MEN²⁵, zgodnie z którymi, zajęcia wychowania fizycznego powinny być prowadzone w sali sportowej, w specjalnie przygotowanym pomieszczeniu zastępczym bądź na boisku szkolnym (szczególnie zalecane są zajęcia ruchowe na zewnątrz budynku szkolnego, w środowisku naturalnym), ale **przede wszystkim stanowiło zagrożenie bezpieczeństwa ćwiczących.**

Nienależyty stan techniczno-sanitarny urządzeń sportowo-rekreacyjnych stwierdzono również w większości (80%) skontrolowanych szkół w województwie lubuskim, przy czym w trzech szkołach nieprawidłowy stan tych urządzeń stwarzał bezpośrednie zagrożenie dla bezpieczeństwa ćwiczących.

²⁵ Zawarte w załączniku nr 2 (dla szkół podstawowych) oraz w załączniku nr 4 (dla gimnazjów) do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. poz. 977 ze zm.)

Zdjęcia nr 11 i 12

Stan skoczni oraz brak mocowania bramek w Szkole Podstawowej w Węgrzcach Wielkich

Źródło: Materiały kontrolne NIK

3.1.2.3. Działania szkół na wypadek stanu zagrożenia

Niepełne przygotowanie do ewakuacji stwierdzono w przypadku siedmiu skontrolowanych szkół (11,7%) – najczęściej wskutek braku w widocznych miejscach planów ewakuacji. Stwierdzono również przypadki zablokowania części wyjść ewakuacyjnych:

- W *Gimnazjum nr 1 w Namysłowie* – nie tylko nie oznaczono w sposób wyraźny i trwały dróg ewakuacyjnych, ale jedno z drzwi stanowiące wyjście ewakuacyjne zostały częściowo unieruchomione poprzez przykręcenie metalowego ogranicznika, w wyniku czego zmniejszono minimalną szerokość wyjścia ewakuacyjnego²⁶. Ponadto, w trakcie oględzin stwierdzono, że **drzwi ewakuacyjne były zamknięte na klucz, a na ścianie obok umieszczono informację, że klucz znajduje się w skrzynce na portierni przy drugim wyjściu**. Zatem, w celu pełnego otwarcia drzwi konieczne było pobranie klucza, otwarcie zamków, odkręcenie śrub zabezpieczających i wysunięcie mechanizmu zamykającego skrzydło drzwi;
- W *Szkole Podstawowej im. Janusza Korczaka w Węgrzcach Wielkich* – jedno z wyjść ewakuacyjnych zablokowane było siatką służącą do prowadzenia zajęć sportowych. Ponadto **w planie ewakuacji szkoły wskazano kierunek strumienia ewakuacji schodami w górę** (i w ten sam sposób oznaczono go znakami graficznymi), **co było niemożliwe**, gdyż szkoła mieściła się w budynku jednopiętrowym i jedynym możliwym kierunkiem ewakuacji z I piętra było zejście na parter, a ewakuacja z parteru była tylko możliwa na zewnątrz budynku.

Nieprawidłowości w ww. zakresie wyeliminowano w toku kontroli NIK.

Jedna ze szkół (*Zespół Szkolno-Przedszkolny w Daleszycach*) w toku kontroli NIK powzięła informację o zagrożeniu podłożenia w budynku ładunku wybuchowego. Pomimo, iż sytuacja taka wymaga niezwłocznego przerwania zajęć i wyprowadzenia osób powierzonych opiece

²⁶ Co naruszało dyspozycję § 239 ust. 1 i 4 rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002 r. w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie (Dz. U. 2015 r. poz. 1422), zgodnie z którą łączna szerokość drzwi w świetle powinna zostać obliczona z uwzględnieniem liczby osób mogących przebywać równocześnie w budynku i powinna być nie mniejsza niż szerokość biegu klatki schodowej, określona zgodnie z § 68 ust. 1 i ust. 2 ww. rozporządzenia, tj. przyjmując co najmniej 0,6 m szerokości na 100 osób.

szkoły z zagrożonych miejsc (co wynika z przepisów prawa – tj. § 19 ust. 2 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny) **to ewakuacja uczniów nastąpiła ze znacznym opóźnieniem**. Przyczyną powyższego, według wyjaśnień dyrekcji ww. szkoły, było oczekiwanie na dyspozycje ze strony odpowiednich służb (straż pożarna, policja), jednak NIK zwraca uwagę, że to na dyrektorze szkoły, zgodnie z § 2 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny, ciąży obowiązek zapewnienia bezpiecznych warunków pobytu uczniów w szkole.

3.1.2.4. Powierzchnia sal lekcyjnych

Powierzchnia części sal lekcyjnych w przypadku 47 szkół (78,3% skontrolowanych) nie przekraczała 2 m² na ucznia, w tym przykładowo, w *Gimnazjum nr 9 w Rzeszowie*, w której uczniowie spoza obwodu stanowili większość (78,2%) takie zagęszczenie dotyczyło wszystkich sal dydaktycznych poddanych oględzinom²⁷.

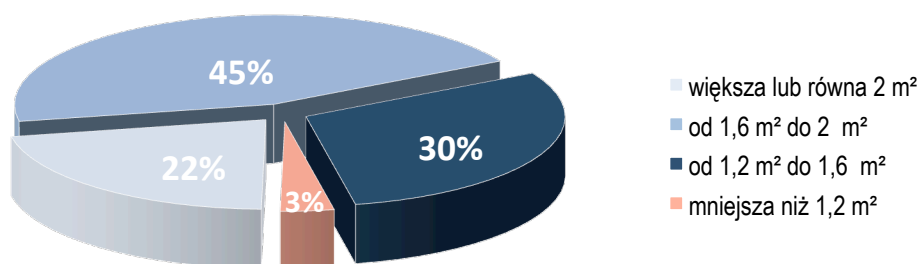
W 19 szkołach (40,4% szkół, w których powierzchnia sal dydaktycznych na osobę nie przekraczała 2m²), **uczniowie podczas części zajęć dydaktycznych mieli do dyspozycji 1,5 m² i mniej (skrajna najniższa powierzchnia wyniosła 1,1 m² na osobę - wystąpiła w *Gimnazjum nr 1 w Rzeszowie* oraz *Szkole Podstawowej w Zespole Szkół w Nowym Wiśniczu*)**. Maksymalna powierzchnia na osobę w pozostałych 13 szkołach wyniosła jedynie 2,2 m²

Znaczne zagęszczenie uczniów podczas zajęć ujawniono również w kontroli przeprowadzonej w województwie lubuskim – w każdej z 10 skontrolowanych szkół wykorzystywano do zajęć dydaktycznych sale, których powierzchnia na ucznia nie przekraczała 1,9 m², a w skrajnych przypadkach – 1 m².

Realizację części zajęć lekcyjnych w salach o dużym zagęszczeniu potwierdzają informacje pozyskane od **6.938 szkół**. **W przypadku 64% z nich część zajęć odbywała się w salach, w których powierzchnia nie przekraczała 2 m², z czego w przypadku 46,1% powierzchnia ta mieściła się w przedziale 1,5-2 m², w przypadku 16,5% - od 1 do 1,5 m², a w 1,4% szkół – nie przekraczała 1 m²**. Przebywanie podczas zajęć na tak niewielkiej powierzchni jest zarówno niekomfortowe (nie sprzyja efektywnemu uczeniu się), ale również nie gwarantuje pełni bezpieczeństwa, w sytuacji na przykład konieczności nagłej ewakuacji. Należy również pamiętać, że w salach poza uczniami i nauczycielem znajdują się meble, sprzęt i pomoce dydaktyczne.

Wykres nr 2

Powierzchnia sal dydaktycznych przypadająca na jednego ucznia w skontrolowanych szkołach

Źródło: Materiały kontrolne NIK

²⁷ Oględzinom poddano 12 spośród 21 sal dydaktycznych szkoły.

3.1.2.5. Bloki żywieniowe

Na terenie prawie wszystkich skontrolowanych szkół (57, tj. 95%) zorganizowano uczniom żywienie - w formie kuchni, cateringu lub bufetu, jednakże nie zawsze w sposób gwarantujący możliwość spokojnego spożycia posiłku - w Szkole Podstawowej nr 19 w Białymstoku, w trakcie 10-minutowej przerwy w stołówce liczącej 90 miejsc wydawano obiady nawet dla 101 uczniów.

W 11 szkołach (19,3%) właściwe PPIS ujawniły **nieprawidłowości w stanie sanitarnym bloków żywieniowych**. Dotyczyły one na przykład: złego stanu powierzchni ścian, sufitów i podłóg (w tym wykwyty pleśni); przechowywania żywności w pojemnikach nieprzeznaczonych do tego celu lub w nieodpowiednich warunkach (w tym w pomieszczeniach z oknami niezabezpieczonymi przed owadami); łącznego przechowywania naczyń czystych i brudnych; niezabezpieczenia trutki na gryzonie, braku wymaganego wyposażenia (ociekaaczy, środków dezynfekcyjnych, ręczników jednorazowych, odzieży ochronnej pracowników kuchni).

Najwięcej szkół z nieprawidłowo funkcjonującymi blokami żywieniowymi ujawniono w województwie opolskim (w czterech spośród 10 skontrolowanych szkół). Nieprawidłowości w tym zakresie nie stwierdzono natomiast w żadnej z 10 skontrolowanych szkół województwa podkarpackiego.

3.1.2.6. Zabezpieczenie przed treściami niepożądanymi w Internecie

Wszystkie skontrolowane szkoły zapewniły uczniom możliwość korzystania z komputerów z dostępem do Internetu, ale aż 37 z nich (62%), wbrew wymogom określonym w art. 4a uoso, nie zabezpieczyło dostępu uczniów do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, (19 szkół wdrożyło skuteczne zabezpieczenia przed dostępem uczniom do treści niepożądanych jeszcze w toku kontroli NIK). Najczęściej wskazywaną przez dyrektorów szkół przyczyną był brak świadomości o nieskuteczności stosowanych zabezpieczeń (na przykład w niektórych szkołach programy ochrony były skuteczne tylko w niektórych przeglądarkach) bądź też przeoczenie.

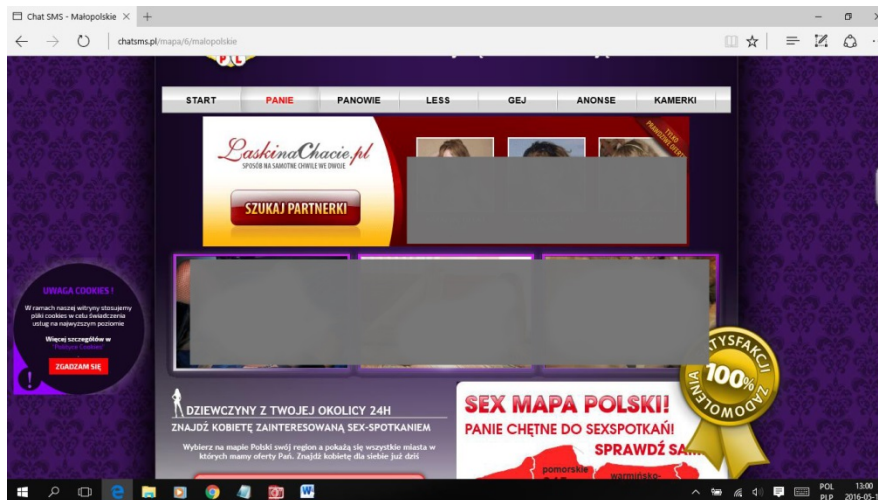
Kontrola przeprowadzona w województwie lubuskim również wykazała nieskuteczność działań części skontrolowanych w ww. zakresie szkół – 44,4% z nich stosowne zabezpieczenia wprowadziła dopiero w toku kontroli NIK.

Z informacji uzyskanych od 16 kuratorów oświaty²⁸, wynika, iż prawidłowość zabezpieczenia przez szkoły dostępu uczniów do treści niepożądanych w Internecie udostępnianym przez szkoły była przedmiotem kontroli łącznie w czterech szkołach (nieprawidłowości stwierdzono w dwóch).

²⁸ Informacje dotyczyły działań zrealizowanych w okresie od 1 września 2015 r. do 31 maja 2016 r.

Zdjęcie nr 13

Przykład treści w Internecie dostępnych na komputerze udostępnionym uczniom w jednej z kontrolowanych szkół

Źródło: Materiały kontrolne NIK

3.1.2.7. Ergonomia oraz działania na rzecz „lekkich tornistrów”

Celem odciążenia kręgosłupa, mięśni i stawów uczniów, szkoły zobowiązane są **dostosować szkolne sprzęty i meble do wymogów ergonomii** (wymagane są zatem zróżnicowane stoliki i krzesła dostosowane do potrzeb konkretnego ucznia) **oraz zapewnić uczniom możliwość pozostawienia w szkole części podręczników i przyborów szkolnych** (obowiązki w tym zakresie wynikają z § 4a i § 9 ust. 2 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny).

Badanie²⁹ 20.690 stanowisk (dla 74% ogółu uczniów uczęszczających do 60 skontrolowanych szkół) **wykazało, że w 29 szkołach łącznie 18.248 uczniów (88,2% zbadanych) korzystało z mebli niedostosowanych do ergonomii.**

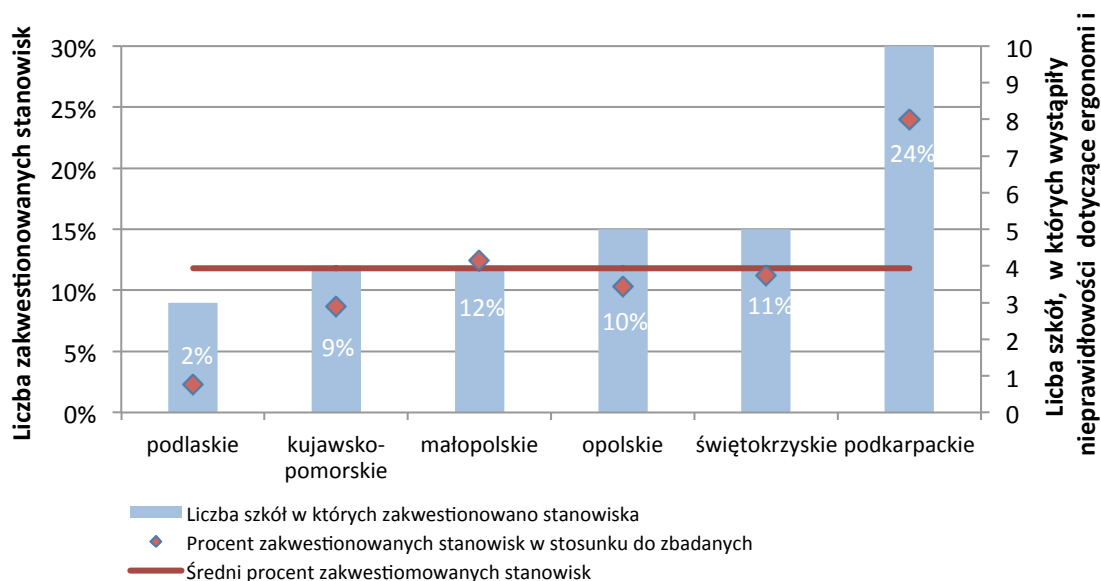
W pozostałych szkołach nieprawidłowości w tym zakresie wynikały najczęściej - według wyjaśnień dyrektorów – z niedopilnowania przez nauczycieli prowadzących lekcje, aby uczniowie zajmowali odpowiednie dla nich stanowiska. W 12 szkołach liczba zakwestionowanych stanowisk przekroczyła 20% zbadanych, a w skrajnym przypadku wyniosła aż 75,2% (*Szkoła Podstawowa nr 2 w Nowym Targu*). **Jedna ze szkół (*Gimnazjum im. Karola Wojtyły w Sławkowicach*) wyeliminowała nieprawidłowości w ww. zakresie jeszcze w toku kontroli NIK.**

Nieprawidłowości w zakresie zapewnienia uczniom ergonomicznych mebli stwierdzono również w województwie lubuskim w kontroli przeprowadzonej w 2014 r. – wystąpiły one aż w dziewięciu na 10 skontrolowanych szkół, w jednej ze szkół podstawowych dotyczyły aż 66,7% zbadanych uczniów najmłodszych klas (I-III) i 64,3% uczniów klas starszych.

²⁹ Przeprowadzone przez właściwe Państwowe Powiatowe Inspektoraty Sanitarne (dalej: PPIS) na zlecenie NIK – na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK.

Wykres nr 3

Skala naruszeń wymogów ergonomii w poszczególnych województwach

Źródło: Materiały kontrolne NIK

Z informacji uzyskanej z **4482 szkół podstawowych** wynika, że **prawie wszystkie (99,6%)** zapewniły uczniom najmłodszych klas (I-III) możliwość pozostawienia w szkole części podręczników i przyborów szkolnych (w indywidualnych szafkach - 45% szkół, zbiorowych półkach - 30,9%, bądź ta możliwość była stworzona na dwa sposoby, tj. udostępniono indywidualne szafki i zbiorowe półki - 24%). **W przypadku uczniów klas starszych (IV-VI) z obowiązku tego nie wywiązało się 11,8% zbadanych szkół**, a w pozostałych mieli oni do dyspozycji zbiorowe półki (49,7%), indywidualne szafki (33,5%) bądź możliwość mieszaną (indywidualne szafki/zbiorowe półki – 16,7%). Prawie wszystkie szkoły zadeklarowały, iż możliwość korzystania przez uczniów z indywidualnych szafek jest bezpłatna (99% szkół w przypadku uczniów klas I-III oraz 96,8% w przypadku klas starszych). **Prawie co trzecie zbadane gimnazjum (19,7% spośród 2.496) wskazało, iż uczniowie nie mają możliwości pozostawienia w szkole części podręczników i przyborów szkolnych.** Pozostałe zadeklarowały, że dysponują indywidualnymi szafkami (49,2%), zbiorowymi półkami (32,8%) oraz możliwością mieszaną (9,9%). Opłaty za udostępnienie uczniom indywidualnych szafek pobierało 6,2% gimnazjów.

Niezapewnienie możliwości pozostawienia w szkole części podręczników i przyborów szkolnych bądź organizację tej możliwości w sposób niefunkcjonalny stwierdzono w ponad połowie skontrolowanych szkół (32) – w większości miejsca te stanowiły półki/szafki w klasach, do których uczniowie nie mieli swobodnego dostępu, a przykładowo dyrekcja *Gimnazjum nr 1 w Bochni* jako miejsce do pozostawienia podręczników wskazała wieszaki w odrębnym, zamkniętym pomieszczeniu (w szatni).

Spośród pozostałych szkół (28), które zapewniły uczniom możliwość pozostawienia w szkole części przyborów/podręczników szkolnych, w trzech stwierdzono **pobieranie** z tego tytułu **opłat** (od 10 do 40 zł za rok szkolny), co - poza niedopuszczalnością takiej praktyki (bez względu na wysokość tej opłaty) – może zniechęcać uczniów, a nawet stanowić barierę do korzystania z tej możliwości. Wprowadzenie odpłatności **za udostępnienie tzw. „szafek uczniowskich”** stwierdzono również w przypadku czterech z 10 skontrolowanych w 2014 r. szkół województwa lubuskiego.

Najczęściej wskazywanymi przyczynami niezapewnienia uczniom możliwości pozostawienia w szkole części podręczników bądź organizacją tej możliwości w sposób niefunkcjonalny były ograniczenia

lokalowe lub finansowe, jak też przeświadczenie o niechęci uczniów do pozostawiania podręczników w szkole (potrzeba przygotowania się do zajęć). Stwierdzono również przykład zaniedbania w tym zakresie ze strony dyrekcji szkoły – w *Gimnazjum nr 2 w Skarżysku-Kamiennej*, gdzie **przez osiem miesięcy składowano w podziemiach szkoły 200 szt. metalowych, pojedynczych szafek, zamiast udostępnić je uczniom** (szafki składowano od momentu rozpoczęcia funkcjonowania szkoły w budynku, tj. od początku września 2015 r. do czasu ujawnienia ich przez kontrolę NIK, tj. do końca kwietnia 2016 r.). Dyrektor szkoły wyjaśniła, iż od września w szkole podejmowano inne, w jej ocenie pilniejsze prace - mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa uczniów.

Badanie³⁰ ciężaru szkolnych tornistrów/plecaków 19.651 uczniów we wszystkich skontrolowanych szkołach wykazało, że waga 8.784 (45%) tornistrów przekraczała zalecany ciężar (10% masy ciała), w tym w przypadku 1.747 uczniów (8,9%) przekraczała 15% masy ciała.

Tylko w jednej szkole (*Gimnazjum nr 1 w Miechowie*) wszyscy uczniowie nosili tornistry/plecaki o zalecanej wadze. Natomiast aż w czterech szkołach zalecane przekroczenie wagi tornistrów/plecaków stwierdzono u wszystkich zbadanych uczniów (*Szkoła Podstawowa nr 4 w Inowrocławiu, Szkoła Podstawowa nr 11 w Inowrocławiu, Szkoła Podstawowa nr 11 Opolu, Szkoła Podstawowa nr 10 w Tarnobrzegu*). **Skrajny przypadek obciążenia wynosił 43,2% masy ciała ucznia.**

Największą liczbą uczniów z tornistrami przekraczającymi zalecaną wagę stwierdzono w szkołach województwa kujawsko-pomorskiego (64,2% zbadanych, w tym 8,5% z ciężarem ponad 15% masy ciała), natomiast najmniejsza w województwie małopolskim (35%, w tym 5,8% z ciężarem ponad 15%).

Przyczyną takiego stanu rzeczy, w ocenie NIK, jest nie tylko niezapewnienie uczniom możliwości pozostawienia w szkole części podręczników lub przyborów szkolnych bądź organizacja tej możliwości w sposób niefunkcyjny, ale również niewystarczające zainteresowanie tym zagadnieniem ze strony dyrektorów szkół.

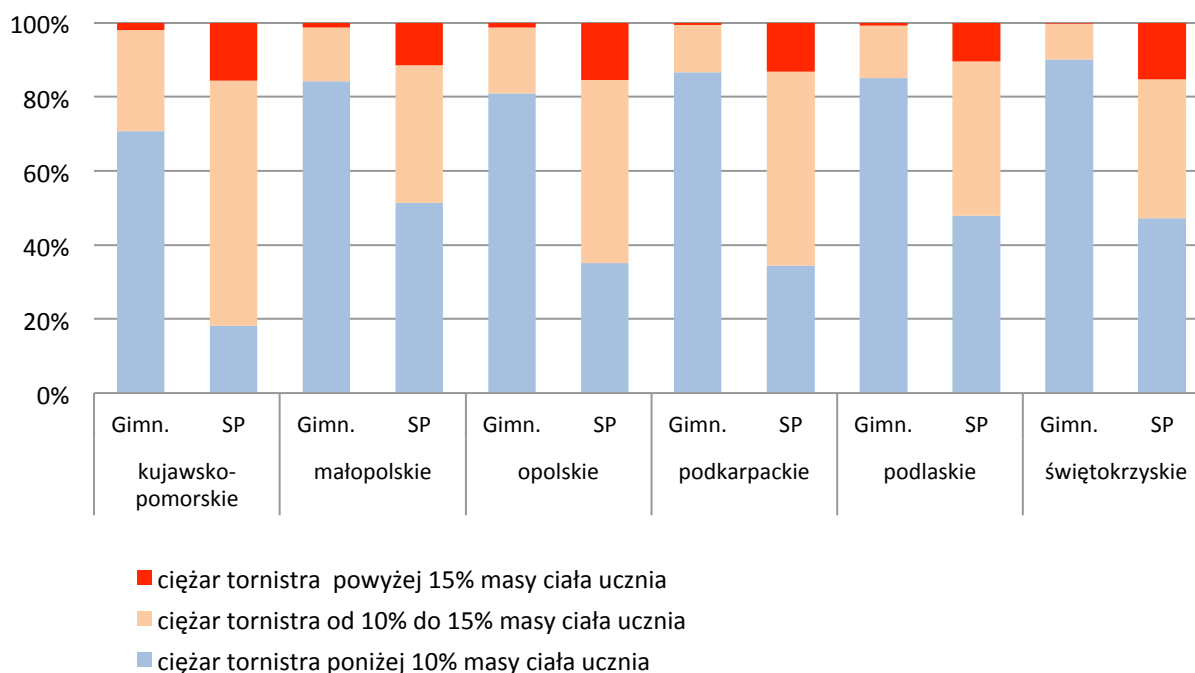
Wprawdzie 33 szkoły (55%) realizowały dodatkowe działania na rzecz tzw. „lekkich tornistrów” – polegające najczęściej na informowaniu rodziców i uczniów o konsekwencjach dla zdrowia uczniów wynikających z niewłaściwej wagi noszonych przez nich tornistrów/plecaków, a niektóre szkoły zakupiły dodatkowe podręczniki do użytkowania przez uczniów na części zajęć dydaktycznych (na przykład *Gimnazjum nr 9 w Rzeszowie, Gimnazjum nr 1 w Oleśnie, Szkoła Podstawowa nr 1 w Sanoku*), zapewniły uczniom dostęp do e-podręczników w szkole i/lub w domu (na przykład *Gimnazjum nr 1 w Bochni, Gimnazjum w Turawie, Gimnazjum nr 2 w Mielcu*), **ale tylko trzy weryfikowały ich skuteczność** poprzez kontrolowanie wagi tornistrów (*Szkoła Podstawowa nr 19 w Białymstoku, Szkoła Podstawowa nr 3 w Grodkowie, Szkoła Podstawowa nr 5 w Nysie*).

Wyniki kontroli wskazują, że działania edukacyjne związane z obciążeniami szkolnych tornistrów/plecaków nie w każdym przypadku odnosiły oczekiwany rezultat, o czym świadczy zawartość niektórych uczniowskich plecaków – poza niezbędnymi podręcznikami i przyborami szkolnymi znajdowały się w nich m.in. dwulitrowe butelki z gazowanymi słodkimi napojami, akcesoria kosmetyczne, zabawki oraz zbędne książki.

Brak wystarczającego zainteresowania ze strony dyrektorów szkół obciążeniami tornistrów/plecaków uczniów potwierdzają informacje uzyskane przez NIK – Wagi tornistrów nie sprawdzano w 42,5% spośród 4.482 szkół podstawowych oraz aż w 75,2% spośród 2.496 gimnazjów. Dyrektorzy pozostałych szkół deklarowali dokonywanie pomiarów obciążeń.

³⁰ Przeprowadzone przez PPIS na zlecenie NIK – na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy o NIK.

Wykres nr 4
Ciężar tornistrów w odniesieniu do masy ciała uczniów

Źródło: Materiały kontrolne NIK

Z informacji uzyskanych od 16 kuratorów oświaty³¹ wynika, że w zakresie wywiązywania się przez szkoły z obowiązku zapewnienia uczniom możliwości pozostawienia w szkole części podręczników i przyborów szkolnych kontrole przeprowadziło 10 kuratoriów łącznie w 23 szkołach (zalecenia sformułowano w jednym przypadku), natomiast kwestia obciążeń szkolnych tornistrów nie była przedmiotem żadnej kontroli (jedno z kuratoriów wskazało na jednorazową interwencję telefoniczną w związku z „Akcją Plecak”, w wyniku której poprawiono w szkole warunki zapewnienia uczniom możliwości pozostawienia w szkole części podręczników i przyborów szkolnych).

3.1.2.8. Organizacja pobytu w szkole najmłodszych uczniów

Większość skontrolowanych szkół podstawowych (26, tj. 86,7%) zorganizowała warunki pobytu uczniów klas I-III w sposób adekwatny do wieku. W pozostałych stwierdzono:

- niewydzielenie, wbrew zaleceniom MEN³², w salach dydaktycznych niektórych oddziałów części rekreacyjnej (*Szkoła Podstawowa nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim, Szkoła Podstawowa nr 4 w Inowrocławiu*),
- organizację zajęć dydaktycznych części najmłodszych uczniów na piętrach bez toalet – w *Szkole Podstawowej nr 5 w Nysie* na piętrach bez toalet ulokowano połowę sal przeznaczonych do nauczania wczesnoszkolnego; w *Szkole Podstawowej nr 3 w Oleśnie* – sale do edukacji wczesnoszkolnej zlokalizowane były na parterze, natomiast sanitariaty dla dziewcząt – na piętrze.

³¹ Informacje dotyczyły działań zrealizowanych w okresie od 1 września 2015 r. do 31 maja 2016 r.

³² Określonym załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2012 r., poz. 977 ze zm.)

Ponadto w szkole tej jedna z klas III tylko część zajęć (35% tygodniowego wymiaru) realizowała w warunkach zalecanych dla klas najmłodszych.

W ocenie NIK, aby zagwarantować najmłodszym uczniom pełne warunki bezpieczeństwa i higieny, sale lekcyjne, z których korzystają powinny być ulokowane w pobliżu sanitariatów. Powyższe potwierdzają zalecenia³³ Ośrodka Rozwoju Edukacji w Warszawie, w których wskazano, iż *sprawdzonym rozwiązaniem jest umieszczenie klas młodszych w oddzielnym skrzydle/części szkoły, w miarę możliwości z toaletą do wyłącznego użytku młodszych dzieci.*

3.1.2.9. Świetlice

Zorganizowanie zajęć świetlicowych zadeklarowało 97,9% spośród 4.482 zbadanych szkół podstawowych. Przestrzeganie przez szkoły podstawowe tego obowiązku potwierdzają wyniki kontroli. Nieprawidłowości w tym zakresie ujawniono tylko w jednej ze szkół podstawowych (*Szkoła Podstawowa w Czarnej Białostockiej*), w której opieki świetlicowej odmówiono siedmiu uczniom. Przyczyną powyższego, według wyjaśnień dyrektora szkoły, były ograniczenia kadrowe i lokalowe - skutkujące koniecznością przyjęcia zasady obejmowania opieką świetlicową uczniów obojga rodziców pracujących. Taka sytuacja jest niedopuszczalna, bowiem obowiązek zapewnienia uczniom szkoły podstawowej zajęć świetlicowych wynika z przepisów art. 67 ust. 3 uoso, niezależnie od powodów pozostawiania przez nich dłużej w szkole (czas pracy rodziców, organizacja dojazdu do szkoły czy inne okoliczności).

Gimnazja zobowiązane są do zapewnienia zajęć świetlicowych dopiero wtedy jeżeli zachodzi taka potrzeba (art. 67 ust. 1 pkt 3 w związku z art. 67 ust. 6 uoso). Tylko jedno gimnazjum (*Gimnazjum w Wasilkowie*) nie wywiązało się z tego obowiązku – pomimo, iż konieczność takich zajęć wynikała z różnicy w czasie rozpoczęcia/zakończenia zajęć a godzinami zorganizowanego dowozu uczniów do/ze szkoły.

3.1.2.10. Biblioteki

We wszystkich skontrolowanych szkołach funkcjonowała biblioteka, jednakże w trzech, najczęściej z uwagi na problemy kadrowe, czas jej dostępności dla uczniów był ograniczony. Uczniowie *Gimnazjum w Kamieniu Krajeńskim* mogli korzystać z biblioteki przez cztery dni w tygodniu, ale łączny tygodniowy czas jej funkcjonowania wynosił jedynie 5,4 godzin (na przykład w środę czynna była w godz. 9²⁰-9⁵⁰). Biblioteki w *Szkole Podstawowej nr 3 w Chełmży* oraz *Gimnazjum nr 3 w Sanoku* czynne były od poniedziałku do piątku, ale czas ich dostępności w poszczególnych dniach tygodnia wynosił odpowiednio: od dwóch i jednej do czterech i pięciu godzin.

Z informacji uzyskanych z 6.978 szkół wynika, że w 90,7% z nich biblioteki funkcjonowały we wszystkie „robocze” dni tygodnia, 8,4% - w niektóre dni, natomiast 0,9% wskazało, iż w szkole nie funkcjonuje biblioteka³⁴.

NIK zwraca uwagę, iż zapewnienie uczniom możliwości korzystania z biblioteki jest ustawowym obowiązkiem szkoły (art. 67 ust. 1 pkt 2 uoso). Biblioteka szkolna jest pracownią szkolną służącą realizacji programów nauczania i wychowania, edukacji kulturalnej i informacyjnej dzieci i młodzieży oraz kształceniu i doskonaleniu nauczycieli, a także realizacji potrzeb i zainteresowań uczniów³⁵, zatem

³³ http://archiwum.ore.edu.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1969:pytania-i-odpowiedzi-organizacja-nauki-w-klasie-i&catid=162:6-latek&Itemid=1604

³⁴ Deklarowana dostępność biblioteki na obydwu badanych poziomach edukacyjnych, tj. szkoły podstawowe i gimnazja oscylowała na zbliżonych poziomach.

³⁵ Kwestię tę porusza m.in. Naczelny Sąd Administracyjny w Warszawie w wyroku z dnia 21 stycznia 2014 r. (I OSK 2418/13).

brak biblioteki bądź jej ograniczone funkcjonowanie może negatywnie wpływać na realizację zadań statutowych szkoły.

3.1.2.11. Opieka przedlekarska, wypadki uczniów

Wszystkie skontrolowane szkoły zapewniły uczniom **możliwość korzystania z gabinetów profilaktyki zdrowotnej i opieki przedlekarskiej** (w 49 przypadkach funkcjonowały one na terenie szkół, pozostałe szkoły zawarły stosowne porozumienia/umowy z zakładami opieki zdrowotnej bądź gabinetami znajdującymi się w innych szkołach).

Z informacji uzyskanej od 6.978 szkół wynika, że 84,5% z nich zapewniło uczniom możliwość korzystania z tych gabinetów. Na brak realizacji tego obowiązku, określonego w art. 67 ust. 1 pkt 4 uoso, wskazało natomiast 17,7% szkół podstawowych i 11,7% gimnazjów.

Pierwszej pomocy we wszystkich skontrolowanych szkołach mogli udzielić również przeszkoleni nauczyciele, jednakże aż 29 szkół (48,3%) nie zadbało o właściwe wyposażenie i/lub rozmieszczenie apteczek. Najczęściej stwierdzano (28 szkół), iż zawartość apteczek stanowią m.in. **środki przeterminowane**, w tym w 11 szkołach o pięć lat i więcej - **skrajnie prawie o 17 lat** (w *Gimnazjum nr 1 w Brzegu* ujawniono wyrób medyczny, którego termin ważności upłynął w listopadzie 1999 r.). Niekompletność wyposażenia apteczek stwierdzono w 21 szkołach, a w ośmiu, brak w niektórych pomieszczeniach wymaganych § 20 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny (prawie w każdym przypadku - w pokoju nauczycielskim). **Większość szkół, w których stwierdzono ww. nieprawidłowości (26 z 29, tj. 89,6%) wyeliminowała je jeszcze w toku kontroli NIK.**

Na wyposażeniu części szkolnych apteczek – poza środkami niezbędnymi do udzielania pierwszej pomocy - znajdowały się również **produkty lecznicze³⁶, pomimo iż nawet sytuacje nagłe nie uprawniają pracowników szkoły do podania uczniom leków.** W razie wypadku ucznia są oni zobowiązani do zapewnienia poszkodowanemu opieki, w szczególności sprowadzenia fachowej pomocy, a w miarę możliwości udzielenia pierwszej pomocy (§ 40 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny), polegającej w takim przypadku na³⁷: ocenie stanu ucznia (podstawowe parametry życiowe - tętno, oddech, stan świadomości), zabezpieczeniu podstawowych funkcji życiowych (w razie potrzeby podjęcie resuscytacji krążeniowo-oddechowej), przeniesieniu dziecka w bezpieczne miejsce, ułożeniu w pozycji bezpiecznej, wezwaniu pomocy doraźnej (zespołu ratownictwa medycznego) oraz powiadomieniu rodziców/opiekunów prawnych. Możliwość podania leków przez nauczycieli, zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Zdrowia³⁸, dotyczy wyłącznie uczniów z chorobami przewlekłymi - i musi być ono poprzedzone pisemnym upoważnieniem rodzica/opiekuna prawnego oraz dokonane przez osoby właściwie przeszkolone, które przyjęły na siebie (ustnie lub pisemnie) obowiązki w tym zakresie.

W 58 skontrolowanych szkołach, w zbadanym okresie doszło łącznie do 388 zdarzeń zakwalifikowanych jako **wypadki uczniów**, z czego 211 (54,4%) wystąpiło w szkołach, które nie były w pełni przygotowane do udzielania pierwszej pomocy (z uwagi na nieprawidłowości związane z apteczkami pierwszej pomocy).

Większość szkół (39, tj. 67,2%) prawidłowo i rzetelnie prowadziło dokumentację powypadkową wymaganą przepisami rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny – wypadki każdorazowo

³⁶ Na przykład: leki przeciwbólowe z paracetamolem, ibuprofenem, NO-SPA, Taninal, Nervosol, krople żołądkowe.

³⁷ Czynności wskazane w odpowiedzi Ministerstwa Zdrowia z dnia 17 kwietnia 2012 r. na interpelację poselską nr 3061.

³⁸ Stanowisko dostępne m.in. na stronie: <http://www.mz.gov.pl/zdrowie-i-profilaktyka/zdrowie-matki-i-dziecka/zdrowie-ucznia/uczen-przewlekle-chory-w-szkole/stanowisko-w-sprawie-mozliwosci-podawania-lekow-dzieciom-przez-nauczycieli-w-szkole-i-przedszkolu/>

odnotowywano w rejestrach, poza tym m.in. ich przebieg, przyczyny, rodzaj urazu oraz udzieloną pomoc wskazywano w protokołach powypadkowych.

Nieprawidłowości w tym zakresie w 21 szkołach, w wyniku zaniedbań osób odpowiedzialnych, dotyczyły najczęściej nieodnotowywania w dokumentacji niektórych wymaganych danych (12 szkół), braku lub prowadzenia jedynie częściowej dokumentacji (odpowiednio: 3 i 4 szkoły). Stwierdzono również, że nie wszystkie szkoły (19) wywiązały się z obowiązków informacyjnych w zakresie zaistniałych zdarzeń wobec wymaganych osób/organów³⁹ – najczęściej w wyniku przeoczeń.

Niewłaściwa realizacja obowiązków dokumentacyjnych i informacyjnych była również najczęściej stwierdzaną nieprawidłowością w wyniku kontroli przeprowadzonych łącznie w 134 szkołach przez kuratoria oświaty⁴⁰ oraz w 10 szkołach przez Delegaturę NIK w Zielonej Górze (w 2014 r.).

Z informacji uzyskanych od 16 kuratorów oświaty⁴¹, wynika iż zapewnienie przez szkoły możliwości korzystania z pomieszczeń wymienionych w art. 67 ust. 1 uoso (pomieszczenia do nauki z odpowiednim wyposażeniem, biblioteka, świetlica, gabinet profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej, zespół urządzeń sportowych i rekreacyjnych, pomieszczenia administracyjno-gospodarcze) było przedmiotem łącznie 178 ewaluacji i 1.138 kontroli. Jedno z kuratoriów jako wnioski z przeprowadzonych ewaluacji wskazało m.in. na zróżnicowane warunki do prowadzenia zajęć wychowania fizycznego, pozostałe nie formułowały wniosków wskazujących na potrzebę doskonalenia pracy szkół w badanym obszarze. Najczęściej formułowane zalecenia pokontrolne związane były ze świetlicami (w większości przypadków – zapewnieniem jej właściwej organizacji).

³⁹ Zgodnie z § 41 ust. 1 i 4 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny, dyrektor szkoły lub upoważniony przez niego pracownik szkoły zawiadamia niezwłocznie o każdym wypadku rodziców (opiekunów) poszkodowanego, pracownika służby bezpieczeństwa i higieny pracy, społecznego inspektora pracy, organ prowadzący szkołę oraz radę rodziców.

⁴⁰ Na podstawie informacji uzyskanych w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit f ustawy o NIK o działaniach zrealizowanych w okresie od 1 września 2015 r. do 31 maja 2016 r.

⁴¹ Informacje dotyczyły działań zrealizowanych w okresie od 1 września 2015 r. do 31 maja 2016 r.

4. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli

NIK zleciła przeprowadzenie kontroli we wszystkich 60 szkołach właściwym terytorialnie stacjom sanitarno-epidemiologicznym. Ustalenia tych kontroli w zakresie m.in. obciążeń tornistrów/plecaków uczniów, dostosowania mebli, z których korzystają uczniowie do wymogów ergonomii oraz stanu sanitarno-higienicznego szkół zostały wykorzystane przy formułowaniu ocen zawartych w wystąpieniach pokontrolnych NIK.

Kontrolerzy NIK, na podstawie art. 51 ust. 1 ustawy o NIK, poinformowali dyrektorów pięciu szkół o stwierdzonych bezpośrednich zagrożeniach dla bezpieczeństwa uczniów.

Do kierowników wszystkich skontrolowanych jednostek skierowano wystąpienia pokontrolne⁴², w których przedstawiono łącznie 212 wniosków pokontrolnych oraz 148 uwag, dotyczących w szczególności następujących zagadnień:

- poprawy organizacji pracy uczniów,
- dostosowania warunków pobytu uczniów w szkole do obowiązujących wymogów,
- zapewnienia co najmniej 10 minutowych przerw międzylekcyjnych,
- zapewnienia uczniom powierzchni nie mniejszej niż 2 m² w salach lekcyjnych.

Z otrzymanych odpowiedzi⁴³ na wystąpienia pokontrolne wynika, że ich adresaci zrealizowali 133 wniosków, a 79 jest w trakcie realizacji.

Kierownik jednej jednostki (*Gimnazjum Nr 1 w Zambrowie*) złożył zastrzeżenie dotyczące ustaleń stanu faktycznego oraz ocen odnoszących się do obowiązujących planów lekcji. W uzasadnieniu m.in. wskazał, że skumulowanie dwóch z trzech przedmiotów tzw. „trudnych” jest czymś normalnym i nie można takiej sytuacji uniknąć, a nie lokowanie „trudnych” przedmiotów po szóstej godzinie lekcyjnej ocenił jako niemożliwe. Wnoszący zastrzeżenia skonstatował, że tygodniowy rozkład zajęć w szkole jest układany przy użyciu programu komputerowego, którego algorytm jest tak skonstruowany, aby tygodniowy rozkład zajęć odpowiadał wymogom obowiązującego prawa szkolnego, przy czym w żadnym dokumencie prawnym nie zapisano szczegółowych warunków wypełnienia tych wymagań. Zespół Orzekający Komisji Rozstrzygającej w NIK uwzględnił zastrzeżenia w części. Utrzymał w mocy odnotowane w wystąpieniu pokontrolnym ustalenia stanu faktycznego, stwierdził jednak m.in., iż brzmienie wniosku pokontrolnego o „dostosowaniu planu zajęć dydaktyczno-wychowawczych do zasad higieny pracy umysłowej” jest nadmiernie kategoriyczne i nakazał zmienić zapis wystąpienia pokontrolnego w ten sposób, by wskazać na „potrzebę dążenia przez Dyrektora do optymalnego układania tygodniowego rozkładu zajęć uwzględniającego równomierne obciążenie uczniów”.

W wyniku kontroli w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa i higieny uczenia się w szkołach publicznych przeprowadzonej 2014 r. w 10 szkołach województwa lubuskiego zrealizowane zostały wszystkie sformułowane przez NIK wnioski pokontrolne (39). Przykładowo, na terenie *Liceum Ogólnokształcącego im. K.K. Baczyńskiego w Nowej Soli* (do dyrektora którego NIK wniosowała m.in. o utrzymywanie w sprawności technicznej urządzeń sportowych) wybudowano nowe boisko szkolne – sfinansowane ze środków Starostwa Powiatowego w Nowej Soli oraz pozyskanych z Ministerstwa Sportu i Turystyki.

⁴² Art. 60 ust. 1 ustawy o NIK.

⁴³ Stan na 18 października 2016 r.

Zdjęcia nr 14,15,16 i 17

Stan urządzeń sportowych szkoły stwierdzony w toku kontroli oraz po modernizacji na skutek działań podjętych w wyniku kontroli NIK (Liceum Ogólnokształcące im. K.K. Baczyńskiego w Nowej Soli)

Stan urządzeń sportowych przed modernizacją

Stan urządzeń sportowych po modernizacji

Źródło: Materiały kontrolne i pokontrolne NIK

5. Załączniki

5.1. Charakterystyka uwarunkowań prawnych

System oświaty zapewnia w szczególności utrzymywanie bezpiecznych i higienicznych warunków nauki, wychowania i opieki w szkołach i placówkach (art. 1 pkt 10 uoso).

Kwestie dotyczące organizacji pracy uczniów i warunków ich pobytu w szkole są określone przepisami prawa w sposób dość ogólnikowy. Ważnym elementem uzupełniającym obowiązujące unormowania prawne – a tym samym mającym wpływ na kontrolowaną działalność – są również wytyczne i stanowiska właściwych organów odpowiedzialnych za nadzór i kontrolę nad ww. materia, a w szczególności nadzór pedagogiczny i sanitarny. Ponadto istotne znaczenie, zwłaszcza w zakresie formułowania przykładów dobrych praktyk, może mieć dorobek doktryny oraz ekspertyzy/opinie specjalistów z tej dziedziny.

5.1.1. Organizacja pracy uczniów

W tygodniowym rozkładzie zajęć dydaktyczno-wychowawczych powinny być uwzględnione:

- potrzeba równomiernego obciążenia zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia (§ 4 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny),
- bezpieczne i higieniczne warunki uczestnictwa w zajęciach (§ 2 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny),
- zasady ochrony zdrowia i higieny pracy (§ 10 ust. 3 załącznika nr 2, § 12 ust. 3 załącznika nr 3 do rozporządzenia w sprawie ramowych statutów⁴⁴).

W przepisach prawa nie zdefiniowano pojęcia higieny procesu nauczania. W literaturze określa się, że higiena szkolna, jako nauka, bada nie tylko warunki higieniczno-sanitarne budynku, ale także organizację procesu nauczania i wychowania (m.in. czas trwania i liczbę lekcji, dzienny i tygodniowy ich rozkład, przerwy lekcyjne) z punktu widzenia ich wpływu na zdrowie pojedynczych uczniów i zbiorowości szkolnej⁴⁵. Higiena nauczania ma głównie na celu ochronę ucznia przed ujemnymi zjawiskami związanymi z pracą szkolną. Prawidłowo opracowany, tzn. zgodny z wymaganiami higieny, plan zajęć szkolnych i pracy szkolnej uwzględnia fizjologiczny rytm aktywności dziecka, jego wydolności nie tylko w układzie dziennym, ale również tygodniowym, miesięcznym i rocznym, oraz ma chronić ucznia przed zmęczeniem⁴⁶.

Z uwagi na brak definicji pewnych pojęć w przepisach prawa (np. higiena pracy umysłowej) bądź określenie ich w sposób ogólnikowy (np. równomierne obciążenie zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia), Delegatura NIK w Zielonej Górze zorganizowała w czerwcu 2014 r. panel ekspertów⁴⁷. Zdaniem uczestników tego spotkania, **równomierne obciążenie zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia** dotyczy nie tylko liczby zajęć i godzin ich rozpoczęcia, ale również stopnia ich trudności, co znajduje potwierdzenie również w literaturze naukowej:

⁴⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624, ze zm.)

⁴⁵ T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t.2, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 203.

⁴⁶ Tamże, s. 207.

⁴⁷ Z udziałem przedstawicieli: Uniwersytetu Zielonogórskiego, Kuratorium Oświaty w Gorzowie Wlkp., Poradni Pedagogiczno-Psychologicznej w Zielonej Górze, Wojewódzkiej Stacji Sanitarno-Epidemiologicznej w Gorzowie Wlkp. oraz Wojewódzkiego Inspektoratu Nadzoru Budowlanego w Gorzowie Wlkp.

- Nie powinno się w jednym dniu komasować takich przedmiotów, jak matematyka, fizyka i chemia, a drugiego dnia wychowanie fizyczne, rysunki i zajęcia techniczne⁴⁸.
- W rozkładzie zajęć powinno się unikać umieszczania tuż po sobie przedmiotów o zbliżonych treściach lub pokrewnej tematyce. Umieszczanie obok siebie takich przedmiotów utrudnia uczniom przyswajanie przekazywanych na lekcji wiadomości. Należy zatem przestrzegać, aby przedmioty humanistyczne umieszczane były w rozkładzie na przemian z przedmiotami ścisłymi⁴⁹.

Na potrzebę zapewnienia równomiernego rozkładu przedmiotów o różnej tematyce zwraca także uwagę OECD, wskazując siedem cech środowiska sprzyjającego efektywnemu uczeniu się⁵⁰.

Zmęczenie, które występuje w toku zajęć lekcyjnych w szkole może być usuwane w czasie **przerw** oddzielających lekcje⁵¹. Czas trwania przerw międzylekcyjnych powinien zapewnić uczniom i nauczycielom możliwość odpoczynku – przerwa nie powinna być krótsza niż 10 minut, co najmniej jedna przerwa powinna trwać 20 minut (dopuszcza się dwie przerwy 15 minut)⁵².

Państwowa Inspekcja Sanitarna (PIS) opracowała w 2011 r. „Poradnik do oceny higieny procesu nauczania – uczenia się w szkole podstawowej”, jako pomoc merytoryczną i metodyczną dla pracowników PIS, który może także służyć dyrektorom szkół, jako wskazówka do stworzenia właściwych warunków higienicznych mających wpływ na proces nauczania. Odnotować należy, iż część zaleceń zawartych w Poradniku nie znajduje bezpośredniego odzwierciedlenia w obowiązujących przepisach prawa, a stanowi ich rozszerzenie, zgodnie z ideą dążenia do zapewnienia dzieciom i młodzieży najkorzystniejszych warunków do wszechstronnego rozwoju („dobre praktyki”).

Wnioski z dyskusji podczas panelu ekspertów pozwoliły na określenie stanów pożądanych w kwestiach nieuregulowanych (bądź uregulowanych w sposób ogólny) w przepisach prawa. Główne tezy ekspertów, **w zakresie organizacji pracy uczniów**, były następujące:

- przedmioty, na których dominuje praca statyczna i długotrwała koncentracja, to w przypadku szkoły podstawowej - matematyka i przyroda, a w przypadku gimnazjów – matematyka, fizyka i chemia;
- naruszenie zasad higieny umysłowej następuje poprzez:
 - planowanie ww. przedmiotów po piątej godzinie lekcyjnej bądź w tzw. „blokach” (w planie zajęć następują po sobie),
 - rozpoczynanie zajęć o różnych porach w poszczególnych dniach tygodnia (różnica 2 godziny i więcej);
- równomierne obciążenie zajęciami w poszczególnych dniach tygodnia dotyczy nie tylko rozpoczęcia zajęć o stałej porze, ale także liczby zajęć w poszczególnych dniach oraz rodzaju tych zajęć (stopnia ich trudności);
- przerwa międzylekcyjna nie powinna trwać krócej niż 10 minut.

Reasumując, rozkład zajęć, utworzony zgodnie z zasadami pracy umysłowej powinien charakteryzować się co najmniej:

- **rozpoczęciem zajęć o stałej porze,**

⁴⁸ J. Strelau, A. Jurkowski, Z. Putkiewicz, *Podstawy psychologii dla nauczycieli*, PWN Warszawa 1979, s. 364.

⁴⁹ J. Strelau, A. Jurkowski, Z. Putkiewicz, *Podstawy psychologii...*, *op.cit.*, s. 364.

⁵⁰ D. Sterna, J. Strzemienny, *Organizacja procesów edukacyjnych dla wspierania uczenia się* [w:] G. Mazurkiewicz (red.), *Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2012, s. 131.

⁵¹ T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna...*, *op.cit.*, s. 207.

⁵² Np.: <http://www.wsse.gorzow.pl/index.php?mod=news&clD=345> – opracowanie pn. „Higieniczny rozkład zajęć lekcyjnych”.

- **równomiernym rozłożeniem lekcji (zarówno pod względem liczby godzin jak i stopnia trudności przedmiotów),**
- **brakiem zajęć wymagających zwiększonej koncentracji po piątej godzinie lekcyjnej,**
- **zaplanowaniem przerw międzylekcyjnych wynoszących co najmniej 10 minut oraz co najmniej jednej przerwy dłuższej na spożycie posiłku.**

Odnosnie **liczby uczniów w jednym oddziale (klasie):**

1. 1 września 2014 r., tj. od roku szkolnego 2014/2015, weszły w życie dodane przepisy art. 61 ust. 3 i 4 uoso⁵³ określające bezwzględną normę (dopuszczalny limit) do 25 uczniów w oddziałach klas I-III szkoły podstawowej. Przepisy te, w roku 2015/2016 dotyczyły uczniów klasy II publicznej szkoły podstawowej⁵⁴.
2. 31 marca 2015 r., weszły w życie dodane przepisy art. 61 ust. 3a-3e uoso⁵⁵, zgodnie z którymi w przypadku przyjęcia ucznia z urzędu (zamieszkałego w obwodzie szkoły) w trakcie roku szkolnego do oddziału klas I-III, dyrektor szkoły (po poinformowaniu rady oddziałowej, o której mowa w art. 53 ust. 2 pkt 1 uoso) dzieli dany oddział, jeżeli liczba uczniów jest zwiększona ponad liczbę 25. Możliwe jest odstępstwo od powyższego podziału na wniosek rady oddziałowej (o której mowa w art. 53 ust. 2 pkt 1 uoso), oraz po uzyskaniu zgody organu prowadzącego. Liczba uczniów w oddziale klas I-III szkoły podstawowej może być zwiększona nie więcej niż o 2 uczniów. Zgodnie z art. 33 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw, zasada ta odnosiła się w roku szkolnym 2015/2016 do klasy II;
3. wcześniej nie było normy bezwzględnie obowiązującej, przy jedynie zalecanej liczebności do 26 uczniów (w załączniku nr 2 do rozporządzenia w sprawie podstawy programowej).

Zatem w kontrolowanym roku szkolnym (2015/2016) dopuszczalna maksymalna liczba uczniów w klasie I-II – nie mogła przekroczyć 25, a przy zaistnieniu opisanych wyżej okoliczności (art. 61 ust. 3b i 3c uoso) – 27.

5.1.2. Warunki pobytu uczniów w szkole

Bezpieczne i higieniczne warunki pobytu w szkole zapewnia dyrektor szkoły (§ 2 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny).

Szkoła:

- powinna zapewnić uczniom możliwość korzystania z: pomieszczeń do nauki z niezbędnym wyposażeniem, biblioteki, świetlicy, gabinetu profilaktyki zdrowotnej i pomocy przedlekarskiej, zespołu urządzeń sportowych i rekreacyjnych, pomieszczeń administracyjno-gospodarczych. (art. 67 ust. 1 uoso). Zorganizowanie zajęć świetlicowych w szkołach podstawowych jest obowiązkowe (art. 67 ust. 3 uoso), natomiast w gimnazjach – jeżeli zachodzi taka potrzeba (art. 67 ust. 6 uoso);
- w sytuacji zapewnienia uczniom dostępu do **Internetu** jest obowiązana podejmować działania zabezpieczające przed dostępem do treści, które mogą stanowić zagrożenie dla ich prawidłowego rozwoju, w szczególności zainstalować i aktualizować oprogramowanie zabezpieczające (art. 4a uoso).

Teren szkoły musi spełniać określone warunki, tj. m.in.:

⁵³ Na podstawie art. 1 w związku z art. 6 ustawy z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1265, ze zm.).

⁵⁴ Art. 3 ww. ustawy.

⁵⁵ Na podstawie art. 1 pkt 46 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 357).

- wymagane jest ogrodzenie i zapewnienie właściwego oświetlenia oraz równej nawierzchni dróg, przejść i boisk. Szlaki komunikacyjne wychodzące poza teren szkoły zabezpiecza się w sposób uniemożliwiający bezpośrednie wyjście na jezdnię (§ 7 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny);
- schody nie mogą być śliskie i muszą być wyposażone w balustrady z poręczami zabezpieczonymi przed ewentualnym zsuwaniem się po nich, a otwarta przestrzeń między biegami schodów skutecznie zabezpieczona (§ 16);
- w pomieszczeniach szkoły zapewnia się uczniom możliwość pozostawienia części podręczników i przyborów szkolnych (§ 4a);
- sprzęty, z których korzystają osoby pozostające pod opieką szkoły powinny być dostosowane do warunków ergonomii (§ 9).

Dodatkowo, w zakresie zajęć **wychowania fizycznego** istotne jest, iż:

- powinny być one prowadzone w sali sportowej, w specjalnie przygotowanym pomieszczeniu zastępczym bądź na boisku szkolnym. Szczególnie zalecane są zajęcia ruchowe na zewnątrz budynku szkolnego, w środowisku naturalnym (załącznik nr 2 do rozporządzenia w sprawie podstawy programowej);
- należy zapewnić równą nawierzchnię boisk. Wymagane jest, aby bramki i kosze do gry oraz inne urządzenia, których przemieszczanie się może stanowić zagrożenie dla zdrowia ćwiczących, zostały zamocowane na stałe. W salach i na boiskach oraz w miejscach wyznaczonych do uprawiania ćwiczeń fizycznych, gier i zabaw umieszcza się tablice informacyjne określające zasady bezpiecznego użytkowania urządzeń i sprzętu sportowego (§ 7 ust. 2 pkt 2 i § 31 ust. 4 i 6 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny).

Postępowanie w **razie wypadku** osoby pozostającej pod opieką szkoły, rodzaj dokumentacji powypadkowej oraz sposób jej prowadzenia określono w rozdziale 4 rozporządzenia w sprawie bezpieczeństwa i higieny oraz w załącznikach nr 1 i 2 do ww. rozporządzenia, natomiast miejsca, w których powinny się znajdować apteczki zaopatrzone w środki niezbędne do udzielania pierwszej pomocy oraz instrukcje o zasadach udzielania tej pomocy wskazano w § 20 (m.in. pokój nauczycielski, pracownie, pokój nauczycieli wychowania fizycznego oraz kuchnia). Przepisy prawa nie określają, jaka powinna być zawartość apteczki. Zwykle podstawową **zawartość apteczki** stanowią opatrunki, bandaże, plastry, chusty trójkątne, opaski elastyczne, koce ratunkowe termoizolacyjne, rękawiczki lateksowe, nożyczki, maseczka do sztucznego oddychania⁵⁶.

⁵⁶ Np.: <http://www.icd.pl/poradnik/post/apteczka-zakladowa>;
<https://www.iss.edu.pl/blog/pierwsza-pomoc/apteczka-w-szkole-obowiazek-wyposazenie/>
<http://e-ratownictwo.com.pl/apteczka-pierwszej-pomocy.php>

5.2. Wykaz ważniejszych aktów prawnych i literatury fachowej dotyczącej przedmiotu kontroli

Akty prawne

- 1) Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2015 r. poz. 2156, ze zm.)
- 2) Ustawa z dnia 30 sierpnia 2013 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz ustawy o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2013 r. poz. 1265, ze zm.) - z dniem 21 sierpnia 2016 r. nastąpiło wygaśnięcie tej ustawy.
- 3) Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r. poz. 357)
- 4) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych szkół (Dz. U. Nr 61, poz. 624, ze zm.)
- 5) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69, ze zm.)
- 6) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych (Dz. U. z 2012 r. poz. 204, ze zm.)
- 7) Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. z 2012 r. poz. 977, ze zm.)

Literatura

1. Cichy D., Strumińska-Doktor A., *Poradnik do oceny higieny procesu nauczania – uczenia się w szkole podstawowej*, Główny Inspektorat Sanitarny, Warszawa 2011
2. Mazurkiewicz G. (red.), *Jakość edukacji. Różnorodne perspektywy*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2012
3. Strelau J., Jurkowski A., Putkiewicz Z., *Podstawy psychologii dla nauczycieli*, PWN, Warszawa 1979
4. Pilch M., *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*, Wydanie VI, LEX 2015
5. Pilch T. (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003
6. http://www.perspektywy.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=2094&Itemid=106

5.3. Wykaz skontrolowanych podmiotów i osób kierujących tymi jednostkami

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Jednostka do kontroli	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej
1.	Delegatura NIK w Białymstoku	Szkoła Podstawowa nr 1 w Siemiatyczach	Radosław Kondraciuk
2.		Szkoła Podstawowa nr 19 w Białymstoku	Elżbieta Zimnoch
3.		Szkoła Podstawowa nr 2 w Kolnie	Dariusz Łosiewski
4.		Szkoła Podstawowa nr 2 w Czarnej Białostockiej	Jolanta Monika Dadura
5.		Szkoła Podstawowa nr 1 w Wysokiem Mazowieckiem	Małgorzata Koc
6.		Gimnazjum nr 8 w Łomży	Halina Dąbrowska
7.		Gimnazjum nr 9 w Białymstoku	Alfred Komar
8.		Gimnazjum w Wysokiem Mazowieckiem	Jarosław Jankowski
9.		Gimnazjum w Wasilkowie	Barbara Borkowska
10.		Gimnazjum nr 1 w Zambrowie	Ryszard Ogrodnik
11.	Delegatura NIK w Bydgoszczy	Szkoła Podstawowa nr 3 w Chełmży	Sylvia Kobusińska
12.		Szkoła Podstawowa nr 4 w Inowrocławiu	Mirosław Jordanowski
13.		Szkoła Podstawowa nr 1 w Tucholi	Roman Tyrański
14.		Szkoła Podstawowa nr 10 w Bydgoszczy	Waldemar Parszyk
15.		Szkoła Podstawowa nr 11 w Inowrocławiu	Ryszard Klimaszewski
16.		Gimnazjum w Mroczy	Danuta Radecka-Dubiel
17.		Gimnazjum nr 1 w Koronowie	Mirosława Pietryga
18.		Gimnazjum nr 20 w Bydgoszczy	Renata Białecka
19.		Gimnazjum nr 1 w Żniniu	Krzysztof Kaczmarek
20.		Gimnazjum w Kamieniu Krajeńskim	Hanna Atamańska
21.	Delegatura NIK w Kielcach	Szkoła Podstawowa nr 25 w Kielcach	Sylwester Ozga
22.		Szkoła Podstawowa nr 1 w Skarżysku-Kamiennej	Elżbieta Bełtowska
23.		Szkoła Podstawowa w ramach Zespołu Szkolno-Przedszkolnego w Daleszycach	Tomasz Pleban
24.		Szkoła Podstawowa nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim	Jadwiga Dadia
25.		Szkoła Podstawowa nr 10 w Starachowicach	Renata Samela
26.		Gimnazjum nr 1 w Ostrowcu Świętokrzyskim	Renata Olszańska
27.		Gimnazjum w ramach Zespołu Szkół w Mircu	Alicja Raczyńska
28.		Gimnazjum w Bielinach	Irena Bąk
29.		Gimnazjum nr 2 w Skarżysku-Kamiennej	Krystyna Błaszczuk
30.		Gimnazjum w ramach Zespołu Szkół Ogólnokształcących nr 12 w Kielcach	Ewa Misiorowska
31.	Delegatura NIK w Krakowie	Szkoła Podstawowa w Nowym Wiśniczu	Magdalena Jarmuła
32.		Szkoła Podstawowa w Węgrzcach Wielkich	Jadwiga Ptasznik
33.		Szkoła Podstawowa nr 2 w Nowym Targu	Danuta Pyzowska-Foryt
34.		Szkoła Podstawowa nr 2 w Miechowie	Aleksandra Drózd

35.		Szkoła Podstawowa nr 1 w Wadowicach	Joanna Zając
36.		Gimnazjum nr 1 w Miechowie	Zofia Piechowicz
37.		Gimnazjum w ramach Zespołu Szkół w Jabłonce	Bogusława Pilch
38.		Gimnazjum w Sławkowicach	Dariusz Zawiślan
39.		Gimnazjum w ramach Zespołu Szkół Publicznych nr 1 w Wadowicach	Mirosława Frączak
40.		Gimnazjum nr 1 w Bochni	Jolanta Kościółek
41.	Delegatura NIK w Opolu	Szkoła Podstawowa nr 3 w Grodkowie	Katarzyna Telega-Romian
42.		Szkoła Podstawowa nr 5 w Nysie	Eulalia Woźniak
43.		Szkoła Podstawowa nr 3 w Oleśnie	Grażyna Lipińska
44.		Szkoła Podstawowa nr 11 w Opolu	Jarosław Cieśliński
45.		Szkoła Podstawowa nr 1 w Wolczynie	Celina Zając
46.		Gimnazjum w Turawie	Eryka Matysek
47.		Gimnazjum nr 1 w Namysłowie	Jacek Pawłowski
48.		Gimnazjum nr 1 w Oleśnie	Grażyna Jończyk
49.		Gimnazjum nr 1 w Brzegu	Danuta Stefańska
50.		Gimnazjum w ramach Zespołu Szkół w Łambinowicach	Cezary Szczepański
51.	Delegatura NIK w Rzeszowie	Szkoła Podstawowa nr 27 w Rzeszowie	Dorota Nowak Maluchnik
52.		Szkoła Podstawowa nr 10 w Tarnobrzegu	Piotr Paradowski
53.		Szkoła Podstawowa nr 4 w Jaśle	Anna Kamińska-Grzesiak
54.		Szkoła Podstawowa nr 28 w Rzeszowie	Dorota Chmura
55.		Szkoła Podstawowa nr 1 w Sanoku	Lidia Mackiewicz-Adamska
56.		Gimnazjum nr 1 w Rzeszowie	Alina Wolska
57.		Gimnazjum nr 2 w Mielcu	Małgorzata Waclawska
58.		Gimnazjum nr 3 w Dębicy	Wiesław Broda
59.		Gimnazjum nr 9 w Rzeszowie	Marian Pietryka
60.		Gimnazjum nr 3 w Sanoku	Krzysztof Sasko

5.4. Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Rzecznik Praw Obywatelskich
6. Rzecznik Praw Dziecka
7. Przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Kontroli Państwowej
8. Przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Edukacji, Nauki i Młodzieży
9. Przewodniczący Senackiej Komisji Nauki, Edukacji i Sportu
10. Minister Edukacji Narodowej
11. Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej
12. Związek Harcerstwa Polskiego